

park & anlegg

04-2025

TEMA: MINNESTEDER OG GRAVPLASSER

MINNESTEDER OG GRAVPLASSER

04
2025

Hosta reticulata var. *sachalinensis*
STOREBROR®E ('Eplsto')
Bladlilje STOREBROR®E

En dekorativ og hardfør Hosta-variant med store dypgrønne blader som gir en frodig effekt i parker og offentlige grøntanlegg. Blomstrer med lilla klokkeformede blomster i løpet av sommeren. Er målt opptil 1,5 m høyde. Tåler skiftende værforhold og trives godt i områder med skygge eller halvskygge.

Hosta reticulata var. *sachalinensis* STOREBROR®E er kvalifisert for E-merking – din garanti for at planten du mottar er produsert i en norsk planteskole, med dokumentasjon på opphav og generasjoners erfaring fra planteproduksjon.

**Sertifisert
E-plante®**

- Produsert fra **friskt** plantemateriale
- Likt **opphav**, like egenskaper
- Testet for trivsel i **norsk** klima
- **Dokumenterte** frøkilder og herkomster
- **Utprøvde** hardighetssoner og utførlige beskrivelser
- Jevn **produksjonskvalitet**
- Leveres med **sertifikat** som dokumenterer opphav

plantinor.no

Nye nettsider for norsk produksjon!

Bli kjent med produsentene og alle planter som de produserer i Norge

park & anlegg

Nr. 04/2025 ISSN 1503-1950 Årg. 24

Norsk Gartnerforbund

Schweigaardsgt 34 F, 0191 Oslo
Tlf. 23 15 93 50

Redaktør

Hanne Pollen
tlf. 958 09 652
hanne.pollen@gartnerforbundet.no

Abonnement:

Eldbjørg Merkesdal
tlf. 928 89 899
eldbjorgm@gartnerforbundet.no

Annonser:

A2 Media
Knut Rismyhr
knut@a2media.no
tlf. 900 95 203

Redaksjonsråd:

Knut A. Thorvaldsen, tlf. 901 35 000
Tore Edvard Bergaust, tlf. 907 15 133
Mari Otterlei, tlf. 465 01 911
Andreas Løvold, tlf. 934 16 348
Kathrine Strøm, tlf. 924 69 283
Maria Fall, tlf. 922 25 645
Sissel Rosenfeld, tlf. 941 43 210

Abonnementspris: kr 860 pr. år (10 utg.)
Studentpris: kr 320 pr. år (10 utg.)

Medlem i **Fagpressen**
OPPLAGSKONTROLLERT

Grafisk produksjon:

Norwegian Digital AS

Trykk:

Merkur Grafisk AS
Stansev. 9, PB 25 Kalbakken, 0901 Oslo
Tlf. 23 33 92 00 - Fax 23 33 92 16

Innholdsfortegnelse for tidligere
årganger av park & anlegg:
www.parkoganlegg.no

I DENNE UTGAVEN

- 6 Mot fjord og fjell
- 10 Skogen som siste hvilested

14 Fant freden i det grønne

- 18 Å oppgradere våre minnebærende landskaper
- 22 Tidløs verdighet krever fagkunnskap
- 26 Trær og gravplasser
- 28 Sikring av gravminner
- 30 Utvidelse av Hundvåg gravlund

34 Kirsebærblomstring som attraksjon på kirkegården

- 36 Nasjonalt minnested for 22. juli i Regjeringskvartalet er bestemt
- 39 Assistens kirkegård og park
- 42 Trær – risiko og ansvar del 2
- 48 Quiz – Norske steintyper
- 50 Mount Moriah gravplass i Deadwood
- 53 Aktivt mellom trærne

57 Sesongstart for takhagen på Økern Portal

- 62 Bokanmeldelse – Planteanvendelse i praksis
- 64 Løsning på Quiz fra utgivelse 3/2025
- 66 Spesialutformede utemøbler som attraksjon
- 70 Fagdagen til Norske Anleggsgartnere – NAML i Mandal
- 74 Fagdagen til Norske Landskapsarkitekter – NLA i Stavanger
- 86 Skifte i ledelsen for Massey Ferguson i Norge

FASTE SPALTER:

- 5 Leder: Døden i livet
- 64 Norsk Gartnerforenings Tidsskrift 1. mai 1925: Allé av lønn og lind
- 72 Treportrettet: Rosemandel (*Prunus triloba* Lindl.)
- 78 Produkter og tjenester
- 82 Fra innskuddene i FAGUS Spørsmålsbank
- 84 Nytt fra SOA

Forsiden: Røbekk gravplass i Molde. Foto: Damian Heinisch

08. MAI

Gressenteret AS

Bærum Ferdigplen

Ferdigplen - Sedum - Vekstjord - Grønne tak

Vi leverer alt av grønn infrastruktur!

Korte leveringstider - rimelige priser!

**Gressenteret AS har overtatt som hovedimportør
av alle produkter fra Sempergreen i Norge.**

**Sempergreen er Europas største produsent av bergknapp/sedum
og andre produkter til grønne tak og hager.**

**Selskapet har også flere andre typer vegetasjonsmatter
og er store på grønne vegger.**

Medlem av:

678 76 490 - 905 50 638

www.gressenteret.no - post@gressenteret.no

Døden i livet

Inntil ganske nylig var premissene for utforming av stedene der vi begraver og minnes våre døde i Norge relativt entydige, med utgangspunkt i flere hundre år gamle tradisjoner. Gravplassene ble bygget for kistegraver og gravstøtter. Men i takt med samfunnsutviklingen ser vi nå en større variasjon i hvordan vi planlegger gravplasser og minnesteder. I 2024 ble over halvparten av de som gikk bort i Norge kremert og gravlagt i urnegraver, urnevegg eller på navnet eller anonym minnelund. Organiseringen av gravplasser med urnegraver gir mer varierte premisser for landskapsplanen, med utforming som kan gi nye bruksmåter.

I løpet av livet vil vi alle miste noen som står oss nær. Like fullt er døden et tema vi sjelden snakker om, og helst ikke ønsker å bli minnet på. Denne utgivelsen handler om uterommene som slipper døden fram i lyset. Gravplassene og kirkegårdene utgjør fysiske rammer rundt denne uunngåelige delen av livet, og rommer konkrete og subtile tegn på noe vi ellers knapt slipper til i hverdagen. Dette er steder der vi forholder oss til de som allerede er borte. Kanskje kan disse stedene hjelpe oss til å erkjenne at livet en gang skal ta slutt?

Med muligheter for en mer samlande utforming, uten individuelle gravstøtter, har minnelunder og minnesteder potensiale i seg til å bli til møtesteder. Der kan sørgende og andre besøkende samles – for å være sammen eller for seg selv. Gravplasser med felles minnelunder åpner opp for mer nyanserte måter å bruke denne typen uterom på, ved å kunne utformes mer inkluderende. I byene, der større grøntarealer kan være mangelvare, kan disse frodige og grønne lungene utgjøre betydelige resurser for rekreasjon, som turveier og

oppholdssteder. Gravplassene er gjerne vitale grønnstrukturer, med stort økologisk potensial, særlig om vegetasjonen er naturlig. I mer landlege strøk vil de felles orienterte minnelundene kunne gi tilskudd til sosiale møteplasser.

Selv om de kan ha noe ulike funksjoner er et fellestrekk for gravplasser og minnesteder at den grunnleggende funksjonen er å gi rom for sorg- og minnearbeid. Denne åndelige dimensjonen, og de tekniske kravene, gjør at disse uterommene må planlegges og utføres med omhu. I alle ledd, fra planlegging til etablering, og for skjøtsel og vedlikehold, kreves det stor grad av innlevelse og teft. Ofte kan spisskompetanse være nødvendig. Det er strenge krav til grunnarbeider, med riktig valg av løs- og jordmasser og drenering, for at nedbrytingen skal fungere best mulig. Gravplasser og minnesteder vurderes gjerne til å være faglige interessante oppgaver og det er et felt i utvikling på flere plan.

Vi forventer at gravplassene og minstedene skal være vakre og stille steder. Dette er plasser der vi kan søke ro, med rom for refleksjon og det å kjenne på følelser. Og, i dagens hektiske og urolige verden, er kanskje gravplassene og minstedene spesielt viktige for oss? Ved å tilby dette rommet for ettertanke og kontemplasjon – og av og til komme med påminnelser om hva som er viktig i livet, kan de være meningsbærende og helende steder.

Også i denne utgivelsen av park & anlegg utgjør temastoff en betydelig andel av bladet. Vinklingen på og innholdet i artiklene har stor variasjon. God lesning og god vår! ■

Hanne Pollen, Redaktør

Feilmelding

I forrige utgave (3/2025) gikk det fullstendig galt med oppsettet og krediteringen av diktet. Teksten er hverken skrevet av Aasmund Olavsson Vinje eller bærer av tittelen «Vaaren» (som er et dikt av A. O. Vinje). Teksten er derimot et utdrag fra salmen «No livnar det i lundar» av Elias Blix. Vårsalmen er også kjent som Vårsong eller Gudleg vår song. Jeg beklager feilen, og vil rette en ekstra takk til leseren som gjorde meg oppmerksom på blunderen.

Hanne Pollen, Redaktør

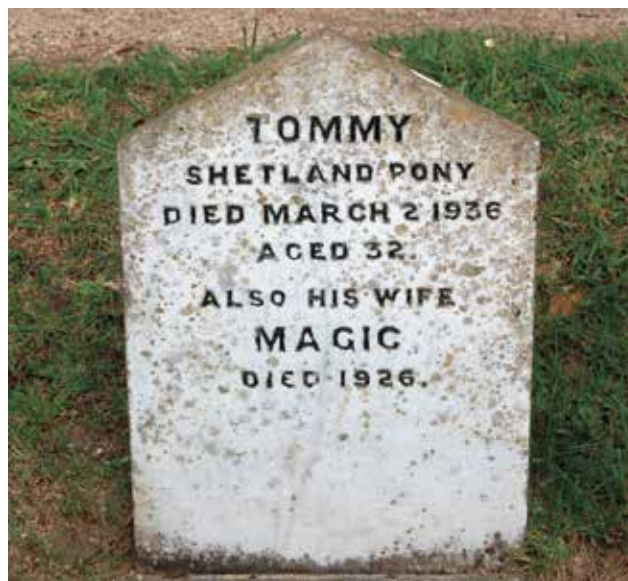

FOTO: ELDBJØRG MERKESDAL

Glimt fra den nye gravplassen til Røbekk kirke.

Mot fjord og fjell

I underkant av ti kilometer øst for byen omgitt av slake ller langs fjordene, fjelltinder og roser; ligger Røbekk kirke. Byen vi snakker om er selvsagt Molde, kjent for jazz og fotballklubb, men hvor også det overordnede landskapet og naturen spiller en sentral rolle knyttet til byens egenart.

TEKST: **STINE INGJER ERIKSEN**, GRINDAKER LANDSKAPSARKITEKTER FOTO: **DAMIAN HEINISCH**

Den hvite trekirken fra 1898 er et synlig landemerke langs veistrekningen mellom Molde og Kristiansund. På motsatt side strekker fjorden seg vid og bred, med speilbildet av alpine fjellformasjoner i horisonten. Nå på våren gjerne med et kritthvitt melisdryss på toppene, som vakker kontrast til vårens begynnende blomstring langs fjorden.

Snart vil også vegetasjonen på den nye gravplassen på Røbekk våkne til liv, inn i sin andre sesong. Det er naturlig at om-

givelsene har fått stå som et betydningsfullt og førende bakteppe for utformingen. Prosjektet hadde oppstart i 2018 og gravplassen ble offisielt åpnet og tatt i bruk høsten 2024. Oppdraget har vært engasjert av Molde kirkelig fellesråd og blitt utviklet i samarbeid mellom Grindaker, Norconsult og NIBIO. Den nye gravplassen medfører arealer for om lag 2000 kistegraver og 700 urnegraver, fordelt på totalt femten felt. Tilrettelegging for muslimsk gravlegging og navne-

minnelunder er også kommet til som en del av prosjektet. Gravplassen bygges ut i etapper og det siste byggetrinnet, bestående av de siste fem gravfeltene, og nye utvidede arealer for drift, vil komme senere.

Siktlinjer og landskapsrom

Med et stort og vidstrakt planområde, har det vært viktig å dele opp området i ulike karakterer og soner. Inndelingen tilfører spenning og brytning på om-

Vegetasjonsbufferen mot bekkeområdet har et naturlikt og variert uttrykk. Langs bekken er det tilrettelagt med en tursti gjennom området.

rådet, hvor ulike felt og tun tilfører ytterligere dybde og dimensjon til det store og åpne landskapet. Å bevare åpenhet i nord-sydlig retning har vært et viktig grep for å fremheve opplevelsen av de differensierte landskapsrommene. Effekten er en videreføring og forsterket opplevelse av det kontekstuelle landskapet gravplassen befinner seg i.

Målet om å skape variasjon har ført til en inndeling av planområdet i ulike tun. Tunene er tilpasset landskap og terreng, og består av åpne sletter hvor gravfeltene er lokalisert. Feltene er innrammet av vegetasjon og bindes sammen via en gruset gangvei som slynger seg opp gjennom terrenget. Den nye gravplassen ligger høyere i terrenget enn eksisterende gravplass og faller med om lag 20 høydemeter i retning ned mot fjorden. Terrenget er derfor flere steder blitt terrassert med murer og beplantede skråninger for å løse tilgjengeligheten mellom gangveien og de ulike gravfeltene. Murkantene er tildelt snedige tilleggsfunksjoner, eksempelvis som benker og vannposter, og er utformet slik at de skaper definerte rom og siktlinjer mot fjellene i syd.

Form og funksjon

Arealet for gravplassen bestod opprinnelig av landbruksareal, kulturmark, bekke- og skog. Deler av bekke- og skogdraget renner åpent gjennom planområdet og deler det i to. Bekken er blitt plastret med elvestein og langs elveskråningene er det etablert en vegetasjons-soner med et variert og naturlikt uttrykk.

Plastringen er et direkte tiltak knyttet til flomsikring, supplert med utlegging av elvestein i kantstønen langs bekke- og skogdraget. For å skape gode forbindelser mellom de to delene av gravplassen, er det etablert bruer og boardwalks. Sistnevnte veksler mellom å ligge delvis på terreng, og delvis sveve over bekken.

Vegetasjonen består av et mangfold av

Den mindre, slyngende stien fungerer som en snarvei gjennom gravplassen fra nord til sør.

De navnede minnelundene har fått minnessteiner som består av lokal naturstein som er delt i to, slipt og polert. Stedelig naturstein er tilrettelagt for bruk som blomster- og lysholdere.

Terrasser i naturstein er brukt for å ta opp terrengforskjeller samtidig som de er tilrettelagt som skjermede sitteplasser med utsikt mot fjorden.

Gangbruene over bekken er tilrettelagt med sitteplasser.

Nye Røbekk gravplass i det overordnede landskapsrommet.

store trær, i tillegg til mindre, flerstammede trær i randsonene og spredt rundt om på gravfeltene. Busker, stauder og ulike varianter av pryddress er brukt som bunndekke og i ytterkant av gravfeltene. Etablering av bunndekker rundt trærne har som hensikt å beskytte stamme og røtter mot skader ved gressklipping. I tillegg er det brukt busker for å skape et skille mellom gravplassen og tilstøtende parkeringsareal og veier. Molde kommune skal drifte grøntanlegget, hvor plantevalgene er blitt koordinert med gravplassens driftspersonell som en del av prosessen.

Rom for ettertanke og stillhet

Tomtens beliggenhet i terrenget gir god utsikt over fjorden og fjellene i syd, og

man kan flere steder se gløtt av kirkespiret mellom vegetasjonen. Å ivareta siktlinjene mot fjorden har vært vesentlig, i sammenheng med å forsterke gravfeltenes tun-formasjoner. Ved de ulike utsiktspunktene har vegetasjonen blitt formgitt slik at utsikten åpenbarer seg gradvis gjennom anlegget. Vegetasjonskonseptet bygger på å i sin helhet komplimentere landskapet rundt og skape spennende årstidsvariasjoner.

En viktig funksjon for beplantningen har vært å skape rom og skjerming av gravfeltene, og på den måten sikre usjenerte områder for sorg og stillhet. Rommene blir viktige steder for kontemplasjon og ettertanke på gravplassen. Her kan man få følelsen av å være til stede i et mindre og avskjermet avlukke,

samtidig som man har anledning til å ta inn over seg det storslåtte landskapsrommet Røbekk er en del av. ■

Fakta

Prosjekt: Røbekk gravplass

Byggeår: Ferdigstilt 2024

Prosjektperiode: 2018-2024

Areal/størrelse: Totalt 42daa, Første byggetrinn: 27daa

Landskapsarkitekt: Grindaker AS

Rådgivere/konsulenter: Norconsult AS, NIBIO AS

Byggherre: Molde kirkelige fellesråd

Entreprenør: Romsdal anlegg AS, Romsdal Bygg AS, HTL electric group, anleggsgartner Ingvar Jonassen AS

Kontakt oss for rask levering!

Populære produkter til park og uterom

34.950,-

Bordtennisbord HeBlad i betong
Grønn - vandalsikkert.

18.950,-

Fotballmål Alumax.
500x200cm

10.950,-

Parkbenk Citymax Plaza.
180x76x77cm

32.200,-

Rutsjebane frittstående med stige

Sommerbutikken
KUN KVALITETSVARER

Bråten kirkegård: Her sto Theodor Kittelsen og følte på stillheten og lot seg inspirere til et motiv. Bildet er tatt i moderne tid.
Foto: Anette Monsen Bolder-Londalen

Skogen som siste hvilested

En viktig del av den norske kulturen og identiteten er vårt forhold til naturen. Vi lever store deler av livet ute i naturen, drar på hyttetur i marka og tar årets første bad i sjøen. Vi søker oss gjerne ut i skogen for å kjenne på naturens ro. Hvordan har det seg da, at vårt siste hvilested oftest ligner mer på et flott parkanlegg, enn den ville naturen som er en så stor del av våre liv?

TEKST: **IDA FRÖJMARK** OG **ANETTE MONSEN BOLDER-LONDALEN**, LANDSKAPSARKITEKTER NORCONSULT

Det vi stort sett forbinder med våre norske gravplasser er klip-pet plen med gravminner på rekke og rad og velstelte små plantebed foran steinene. Fjellene, sjøen eller skogen kommer inn som en vakker kulisser i bakgrunnen. Store, flotte trær vokser mellom gravene og sammen med busker og stauder gjør det ofte gravplassene til steder med et stort biologisk

mangfold. Likevel finnes det en forventning om at gravplassen skal ha en ryddig, strukturert og velstelt karakter. Et for rufsete uttrykk på gravplassen kan vekke negative reaksjoner hos besøkende. Gravplassen skal ha et verdig uttrykk.

Er det slik at naturen ikke anses som verdig nok innenfor gravplassens murer?

Gravplassen i skogen

Forestill deg at du går på en sti omgitt av skog og lyng, vissent løv fra trærne ligger strødd langs stien, solens stråler finner sin vei gjennom greinene på trærne og danner et lekent skyggespill foran deg. Noen meter bort ligger en gammel trestamme som rommer tusenvis av insekter og mikroorganismer mens den sakte, men sikkert brytes ned og gir nytt liv til skogen. Livet går sin gang i naturen og du er en del av det. Det er en nydelig høstdag i skogen. Men dette er ikke en helt vanlig skog. Mellom trærne ligger steiner som prydes av innrissede navn og datoer. I enden av stien, i en lysning mellom trærne står et par benker rundt et større steinmonument. Dette er en skog som også fungerer som en gravplass. Gravene plasseres mellom de gamle trærne og ned i lyngen. Med urnegraver, minnelunder og askespredning vil det være mulig å få det til uten å gjøre store inngrep i den eksisterende naturen.

Mer bruk av natur i utformingen av gravplassene vil kunne svare til mange av behovene og problemstillingene i samfunnet og ikke minst gi bærekraftige og driftsvennlige anlegg.

Livssynsnøytrale gravplasser

Behovet for livssynsnøytrale gravplasser blir stadig større. Naturen kan gi oss en følelse av både mektighet og ro. For den som ønsker er det ikke vanskelig å også føle på dens noe uholdgripelige åndelighet. Naturen fremstår derfor som en egnet ramme for slike livssynsnøytrale arenaer.

Naturen har påvirket og fascinert oss i all tid. Vi klatrer på fjelltopper og lar oss fortrylle av det uendelige landskapet. Theodor Kittelsen skrev om porten inn til kirkegården på Bråten som han malte tidlig på 1900-tallet «Der inne i den ensomme stillhet var en syngende fryd». Sitatet sier nesten like mye om opplevelsen man får av stedet som selve maleriet. Det er selve den åndelige opplevelsen han viser til her, ikke hvordan gravene er plassert eller hvor pent stelt de er.

Praktiske forhold

Det er flere praktiske forhold med å integrere gravplasser til naturlige miljøer som for eksempel skogsområder:

I den tradisjonelle gravskikken stelles og plantes det på hver enkelt grav gjennom de ulike sesongene. Dette gir et press på pårørende, spesielt der pårørende bor langt unna familie-graven eller kanskje det er helsemessige årsaker som gjør det vanskelig å komme til graven. Ved å la gravminnene legges i lyngen slik det for eksempel er gjort på Grefsen kirkegård legges det ikke opp til at man i tillegg skal drive et eget utplantingsvedlikehold. Det gir ikke en mindre verdig grav selv om det ikke er plantet ut individuelt på hver grav. Flere gravplasser tilbyr at man kan betale for at gravplassarbeiderne steller graven. Paradokset er at det som var en individuell og spesiell grav da i prinsippet blir det mest vanlige og gjentakende. I en mer naturpåvirket gravplass kan heller gravplassarbeiderne bruke tiden på andre oppgaver enn å plante ut isbegonia.

Det vil alltid være behov for skjøtsel i et grøntanlegg, men en naturlig gravplass kan redusere behovet for endel vedlikehold. For eksempel vil det ikke være krav om å ha klipte

Grefsen kirkegård: I dette gravfeltet på Grefsen kirkegård er gravminnene av naturstein lagt ned i lyngen mellom furustammene.

Foto: Ida Frøjmark

gressbakker til enhver tid, i stedet kan man like så godt gå på skogsbakke og lyng. Dette er mulig der urnegraver og minnelunder etableres. Forhåpentligvis vil det etter hvert også bli tillatt med askespredning, for eksempel på noen angitte områder innenfor gravplassen.

Å tillate at gressbakken er litt høyere, eller å ha større områder med skogsbakke med barnåler, eller lyng hvor det til og med kan vokse både blåbær og tyttebær, er nok en ganske uvanlig forventning til en gravplass i dag. Samtidig er det bunnsjikt som dette som vil være ekstra attraktive for alt i fra maur og meitemark til sommerfugler, pinnsvin og de større dyrene som bruker gravplassarealene som viktige deler av deres habitat.

«VI MÅ TILLATE OSS Å DEFINERE NATUREN SOM ET VERDIG SISTE HVILESTED.»

Hytte på gravplass: Den lille hytta som er bygd opp på gravplassen kan romme mange opplevelser og følelser.
Foto: Ida Fröjmark

Gravplass som nærmiljøanlegg

Det er en fordel om denne typen gravplasser også kan benyttes som nærmiljøanlegg hvor man kan gå tur og finne ro. Tanken er ikke å bruke området til de typiske friluftaktivitetene som å gå på ski, lage bål og sove i telt. Kontemplative områder som disse kan være viktige for å finne roen og å ha steder hvor man kan gå for å tenke, sørge, men også leve. Dette er et samspill som ikke gjør området uverdigg som gravplass, men som kan gjøre at det endelige hvilestedet kan speile livet vi har levd. En variasjon i gravplassstilbudet, enten det er klassiske parkanlegg eller mer skogspregede gravplasser, vil være til nytte for samfunnet.

Vi har alle forskjellige behov. Mennesker lever og sørger på ulike måter. På en gravplass i Oslo har noen bygd en liten hytte av greiner og bar. Noen vil sikkert synes at det virker forsøplende, men kanskje var det en som hadde behov for å sitte litt inne i denne lille hulen av vegetasjon og ha et lukket rom rundt seg. Eller kanskje var det bare barn i nærområdet som fant et rolig sted hvor de kunde utfolde sin kreativitet. Hytta kan uansett ses på som et lite symbol på livets sirkel, litt lekenhet på en plass som kan vekke vanskelige følelser. I et ikke for striglet anlegg vil det være rom for å kunne bruke stedet etter hvert enkelt sine individuelle behov og dermed la naturen ta større plass i vår gravplasskultur.

Vi må tillate oss å definere naturen som et verdig siste hvilested. ■

Hunder i Botanisk hage

Det er ikke lov å ta med hunder inn i Botanisk hage. Dette tiltaket er nødvendig for å beskytte den verdifulle plantesamlingen og sikre et godt arbeidsmiljø for de ansatte i hagen. De siste årene har et økende antall hunder i Botanisk hage ført til flere utfordringer for både hagen og de som jobber der. Hunder har forårsaket skade på plantesamlingen, blant annet gjennom urin, avføring og graving i bedene. Dette har gjort det vanskeligere å ivareta hagens plantearter, spesielt de sjeldne og utrydningstruede. De har også skapt uheldige arbeidsforhold for de ansatte. Det har tidligere blitt gjennomført ulike tiltak for å begrense skadene, men disse har ikke vært effektive nok. Derfor ser Naturhistorisk museum nå ingen annen mulighet enn å stenge hagen for hunder. Det er heller ikke tillatt å ta med seg andre dyr inn i Botanisk hage eller bygningene. Forbudet ble iverksatt fra og med 17. mars 2025. Fra denne datoen var det ikke lenger tillatt å ta med hund inn i Botanisk hage. Servicehunder og førerhunder vil fortsatt ha tilgang til hagen og er unntatt fra forbudet (gjelder kun med gyldig ID-bevis). Botanisk hage på Tøyen er en viktig institusjon for bevaring av plantemangfoldet. Den vitenskapelige plantesamlingen består av mer enn 4 500 ulike plantearter fra hele verden, mange av dem sjeldne og utrydningstruede. Hagen brukes også til undervisning, forskning og formidling. – De fleste hundeeiere tar ansvar og passer godt på hundene sine, men utfordringene har blitt så store at det ikke lenger er forsvarlig å tillate i hagen, sier seksjonsleder for Botanisk hage, Anneleen Kool.

Kilde: Naturhistorisk museum Foto: Hanne Pollen

82V

Kraft for fagfolk

- + Klippetid 8 timer
- + Kapasitet 85.000 m²
- + Arbeidsbredde 152 cm

82ZTC152 Zero Turn Sitteklipper OptimusZ™

Cramers verktøy for profesjonell bruk er bygget på vårt unike 82V batterisystem og er så kraftige at de kan sammenlignes med bensindrevne verktøy. De starter på første forsøk, er billigere i drift og, kanskje viktigst, utsetter ikke deg eller miljøet for skadelige og giftige utslipp. Cramers 82V-serie har samme driftstid som tilsvarende bensindrevne verktøy og er derfor det smarte valget for fremtidens hagearbeid.

Importør: www.berema.no

Frodige omgivelser som gir ro i sjelen.

Fant freden i det grønne

Han visste ikke helt hva han skulle gjøre, men begynte på gartnerutdanning som 27-åring. Nå stortrives Bjørn Rekdal Solberg på gravlunden.

TEKST OG FOTO: **GEORG MATHISEN**

Faren er museumsmann, men det var han som sendte e-posten som fikk Bjørn Rekdal Solberg inn på riktig spor. – Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre. Så snakket jeg med faren min, og jeg sa at kanskje jeg kunne bli gartner, forteller han. – To-tre dager senere sendte han meg mail om hva jeg kunne gjøre for å bli det. Bjørn kom inn på Natur videregående skole. – Før det hadde jeg jobbet på lagerutsalg og med telesalg. Det er grusomt. Sjeleknusende, sier han om livet som telefonselger. – Men mindre

du er den aller beste på arbeidsplassen, må du jage, jage, jage hele tiden. Det er så slitsomt!

Variert

Nå, derimot, beskriver han arbeidslivet som veldig avslappende og fredfullt. Han kom til Østre gravlund i Oslo på praksis fra skolen. Der likte han seg så godt at han søkte om å få bli på heltid. Nå er fagbrevet på plass og jobben i sommerhalvåret sikret. – Jeg liker å gjøre veldig mye variert, sier han. – Kant-

klipping, sittegressklipper, trimming av hekk, lusing, planting av trær og blomster. Siden det er den tredje sesongen min og jeg er utdannet som gartner nå, kan jeg også hjelpe til litt med dem som er helt ferske.

3000 graver

Stell av gravene er en oppgave som alle kollegene er med på. Østre gravlund har over 3000 graver som de ansatte skal stelle. – Først rydder vi fjorårets planter. Så er det spadevending, planting og to

«PUBLIKUM GENERELT ER KJEMPEHYGGELIGE. JEG TROR IKKE DET ER SÅ MANGE YRKER SOM HAR DET SLIK.»

GARTNER BJØRN REKDAL SOLBERG

En variert arbeidshverdag bidrar til trivselen.

Bjørn Rekdal Solberg forteller om masse læring på gravlunden, frem til han nå har fagbrevet som gartner.

til tre lukerunder. Det spørers hvor mye som er nødvendig. Så kommer høstpynten hvis folk har bestilt det, også. Da er det å ta opp planter, spadevende og plante på nytt, forteller han.

Sesongen på gravlunden varer fra begynnelsen av mai til slutten av oktober. – Noen har kortere sesong – gjerne skoleelever og universitetsstudenter. Så er det noen korttidsansatte, ofte ungdommer fra bydelen, sier Solberg. Lukerundene tar gjerne én uke for seks til åtte personer. – Vi luker halve dagen, fra morgen til lunsj. Det hjelper veldig på motivasjonen at vi er flere, konstaterer han. Tidligere har han gjort samme jobben som én av to. Det var tyngre.

I sin egen boble

Men hvordan kan det være fredfullt å

arbeide rett ved siden av E6 inn mot Oslo sentrum?

– Du går inn i din egen boble. Du blir vant til bakgrunnslyden. Enten du jobber i team eller alene – enten du snakker med kolleger mens du jobber eller bare er for deg selv og hører på musikk eller podkast eller ingenting, sier Bjørn Rekdal Solberg. Det hjelper godt at menneskene han møter, er hyggelige og positive: – Publikum generelt er kjempehyggelige. 99 prosent av det du får, er positive tilbakemeldinger. Jeg tror ikke det er så mange yrker som har det slik, slår han fast.

Følelser og logikk

Møtet med mennesker i sorg eller refleksjon er ikke en del av utdanningen. Gartner Solberg ser da også at enkelte

ganger møter han mer følelser enn logikk.

– Det er fullt forståelig. Hvis noen er på et dårlig sted og klager, så er det ofte fordi de vil bli hørt. Da hører vi på dem snakke, og så får vi ordnet det. Enten det er litt ugress eller det er vanning, så får vi snakket med dem, og så ender det opp med en god tone selv om det er noe «galt», sier han.

– Det er jo mye følelser her. Enten det er en død som skjedde for en måned siden eller for ti år siden, så er det samtaler. Noen ganger bidrar været til at det blir ekstra emosjonelt:

– I fjor var det to måneder hvor det ikke regnet, slik at det ble vanningsrestriksjoner. Da blir det en del døde planter her og der, konstaterer han. Han har full forståelse for at det gjør noe med hvordan folk føler seg, men det går også veldig bra når de får snakket litt.

Vann og forskning

Apropos vanning: Bjørn Rekdal Solberg synes det er veldig morsomt å få være med på prosjekter og forskning på gravlunden: – I forfjor, da det ikke regnet i hele mai og juni, hadde vi et vann-

Humlene trives godt på gravlundene.

prosjekt. Vi håndvannet hver eneste grav der de hadde bedt om vanning, og alle blomsterbedene og de nye trærne. Det tok en uke eller mer med to personer. Så satte vi nesten ikke på sprederne.

Da vi sjekket på slutten av sesongen, hadde vi vel spart 95 prosent av vannet, forteller han.

Østre gravlund har «Vannskrekk 2030»-prosjektet for å prøve å kutte ut all bruken av drikkevann til vanning. Der prøves det ut blomster som tåler tørke, gravbedene plantes annerledes og det prøves ut selvvannende gravstøtter og oppsamling av regnvann fra takene.

– Veldig morsomt. Hvis du er interessert og ønsker å bli involvert, så er det høyde for det her, sier han og roser også kollegene på Østre og de andre gravlundene. De har bakgrunn fra mange forskjellige yrker. – Plutselig er det noen som finner på noe genialt, og så har du lært noe helt nytt, sier han.

Trær og flom

Solberg snakker også om forskning på

trær, hvordan folk blir roligere rundt trær – psykologi. Men også om nedbrytning. – Jo nærmere et tre en kistegrav er, jo forttere komposteres kroppen. På grunn av mikroliv og luft. Ellers er det masse leire her. Når vi graver opp, så finner vi jo bein. Det er blitt en hverdag for meg, men trærne hjelper jo ekstremt mye på kompostering, sier han. Trærne på Østre gravlund er med på å sørge for at det ikke blir oversvømmelser, både på gravlundene og nedover på Helsfyr. – De sier at det koster for mye å bruke noen millioner på trær og grønt. Men se på hvor mange milliarder som det kan bli ødelagt for i sentrum når det blir oversvømmelse, sier Solberg.

På Google Maps

Ofte har gravlundene hjelp fra ungdom eller unge voksne som trenger arbeidserfaring. Veldig givende, mener gartneren. Han synes det er viktig at flere får vite hvorfor det er viktig å plante trær.

– At man har litt eierskap. De trærne vi planter, kan bli eldre enn barnebarnene deres, sier han.

– Jeg var med på en treplanting med Oslostrær og femte-sjetteklassinger fra Trasop skole. En av de morsomme tingene å si til ungene, er at du kan se dette på Google Maps om fem til ti år. Du gjør en endring som det går an å se på satellittbilde. Det gjør det morsomt for dem. Ser du hele gravplassen, så ser du en diger, grønn sirkel som er et tre.

Butikk og borettslag

Snart er det slutt på vekstsesongen. De siste vintrene har Bjørn Rekdal Solberg arbeidet i butikk og i borettslaget der han bor. – Vi har ganske stort hageområde. Der har jeg jobbet med styret for å planlegge hage og ting som kan settes inn, forteller han.

– Det er veldig givende, siden jeg har litt eierskap til det. Jeg har vokst opp på Frogner, midt i byen, men nå bor jeg på Torshov på syvende året, sier gartneren på Østre gravlund. ■

Nye typer gravsteiner kan samle opp regnvannet.

Artikkelen har tidligere vært publisert i fagbladet Gravplassen (høsten 2024).

Vi vanner Norge!

Hunter®

Din totalleverandør av alt av vanning!

Vanningsmaskiner

Pumper

Spredere

**BRØDR.
FREBERG AS**

Tlf. 33 30 86 60 - www.freberg.no - post@freberg.no

Kirkebakken på Nordstrand gravlund, utsikt mot Ekebergveien.

Å oppgradere våre minnebærende landskaper

Så lenge jeg kan huske har jeg hatt et naturlig forhold til gravlundene, som frodige parker for de døde og oss levende. Som barn gikk jeg på oppdagelsesferd mellom gravstener og store trær, klippte hekker og grønne plener, fordi vi ganske ofte gikk tur til kirkegården for å stille den ene graven som var knyttet til familien.

TEKST: **PÅL DIXON SANDBERG** FOTO OG ILLUSTRASJONER: **WHITE ARKITEKTER**

Det var ikke så mye tristhet knyttet til det fra mine foreldres side, men heller gleden i å bruke tid på å vise minnene omsorg på et grønt og vakkert sted. Som landskapsarkitekt har jeg igjen fått se på disse viktige byrommene. Oslo kommune ved gravplassetaten har gitt White arkitekter i oppdrag å oppgradere flere gamle minnelunder i Oslo øst. På Østre gravlund på Helsefyr skal både den anonyme og den navnete minnelunden få et løft. Det

primære behovet er plass til flere urnegraver og forbedret tilgjengelighet i begge disse lundene. Sekundært ønsker vi å gi pårørende og besøkende en sterkere estetisk opplevelse med flere steder å sette seg ned og nyte roen.

Den anonyme minnelunden

Den anonyme minnelunden bygges i disse dager av Skaaret landskap, og vil stå ferdig i juni. Terrenget er hevet for å gi

plass til et lag til med urner over de gamle. Dette gir de besøkende en utsikt over hele Østre gravlund. Fra å være en stor, tom plen har vi rammet inn det hevede platået med en enkel gangsti rundt randsonen så besøkende får bevege seg rundt hele lunden på en innramming av urnefeltet. Foran kvinnestatuen, der selve minnesteedet for lys og kranser er, er stien utvidet til et større gulv. En universelt utformet rampe tar høydeforskjellen fra

Illustrasjonsplan anonym minnelund, Østre gravlund.

grusgangene på gravlunden og opp til den anonyme minnelunden. Rampen, plassgulvet og stien rundt urnefeltet er satt med naturstein. Natursteinen er hentet fra gravplassetatens eget lager av kasserte gravminner.

Det er en gjennomgående ombrukstanke i hele prosjektet. Toppjord med frøbank er bevart og lagt ut på nytt etter terrengheving. Statuen er flyttet og gitt en viktigere status ved hjelp av et vakkert plassgulv rundt, og alt nytt steindekke er altså gjenbrukte gravsteiner. De fleste er skåret til, mens andre har sin karakteristiske toppbue intakt. Alle navn er frest bort og navnesiden ligger ned. Steinene er ulike både i form og steintype, noe som gjør gulvet til en mosaikk av geologisk fargespill. Steinenes toppbuer er bevart i de steinene som ligger vendt inn mot det nye urnefeltet. På denne måten gjør de gamle steinene honnør til nye gravlagte.

De gamle prydeplene var dessverre i for dårlig forfatning til å kunne bevares. Det er derfor gjort en betydelig jordforbedring og nye prydepler er plantet der de

gamle sto. Både vår- og høstblomstrende krokus vil blomstre i skråningene utenfor de steinlagte stiene og engblomster vil blomstre gjennom sommeren.

Den navnedde minnelunden

Navnet minnelund på Østre gravlund er en plass der en svært godt stelt og nøye klippet barlindhekk setter sin signatur. Den deler inn lunden i 10 felt. Til nå har det sentrale rommet bestått av urnegraver, mens de 9 rommene rundt har vært kiste-graver. Gradvis skal hele lunden bli urnegraver der hver grav får et navneskilt på

felles tavler. Det krever at vi designer for noen små grep av gangen, som så skal utføres stegvis. Allerede i år vil vi se de første endringene i sentralrommet med en bedret universell tilgjengelighet. Senere vil rommene rundt, som i dag er mest plen, få sine særpreg. Alt med lett hånd, slik at barlindhekken fortsatt får spille hovedrollen, og de små tiltakene bare løfter lundens karakter, ikke endrer den.

Alfaset gravlund

På Alfaset er utfordringen en annen. For ikke lenge siden ble det etablert en stor ny

GRAVPLASSKOLEN 2025

MODUL I PARK OG ANLEGG KURSET ARRANGERES I SANDE I VESTFOLD

SAMLING 1: 21.10 - 24.10.2025

SAMLING 2: 02.12 - 05.12.2025

For info og påmelding: soasenter.no

Senter for Opplæring i Anleggsgartner- og gartnerfaget

Steinganger under bygging på Østre gravlund. Entreprenør er Skaaret landskap.

Steinsatt rampe med ombrukte gravminner og storgatestein fra stedet. Vanger av Røykengranitt.

Navnet minnelund, Østre gravlund slik den fremstår i dag.

gravlund møt sør, i forbindelse med at de fikk sitt nye krematorium. Plantepalletten som den gang ble etablert har vist seg å bli offer for et stort jordrotteproblem, samtidig som gravfeltet er svært utsatt for vind. For å skape mer le, få opp vegetasjonsvolum som danner soner og på sikt gir mer intime parkrom, har vi her laget en revidert planteplan som bygger på den opprinnelige planen fra Grindaker. Forslaget vårt er en justert planteplan med arter som jordrotenne setter mindre pris på, i et design som gir skjermede rom til feltene mellom gangveiene. Det har også blitt et større behov for retningsbestemte graver enn etaten først antok. En tanke å ta med videre for fremtidige gravplassprosjekter er derfor hvordan vi planlegger for fleksibilitet for gravskikker og trosretninger, slik at endringer kan skje uten at de kolliderer med tidligere designvalg som vanskelig lar seg endre.

Nordstrand kirkegård

På Nordstrand har den mest synlige delen av kirkegården, selve kirkebakken som en ser fra hovedveien, blitt aktuell som navnet minnelund. Den har få gjenværende graver og har i dag et litt tilfeldig uttrykk som gravlund i en skråning uten universelle tilpasninger. Historiske planer viser en langt mer ordnet plan med trær i rutenett og hovedveien nærmeste som en parkvei gjennom en plantet skogsgravlund. Hadde det bare blitt som dette! De

Ny del av Alfaset gravlund før justert planteplan og feltene er tatt i bruk.

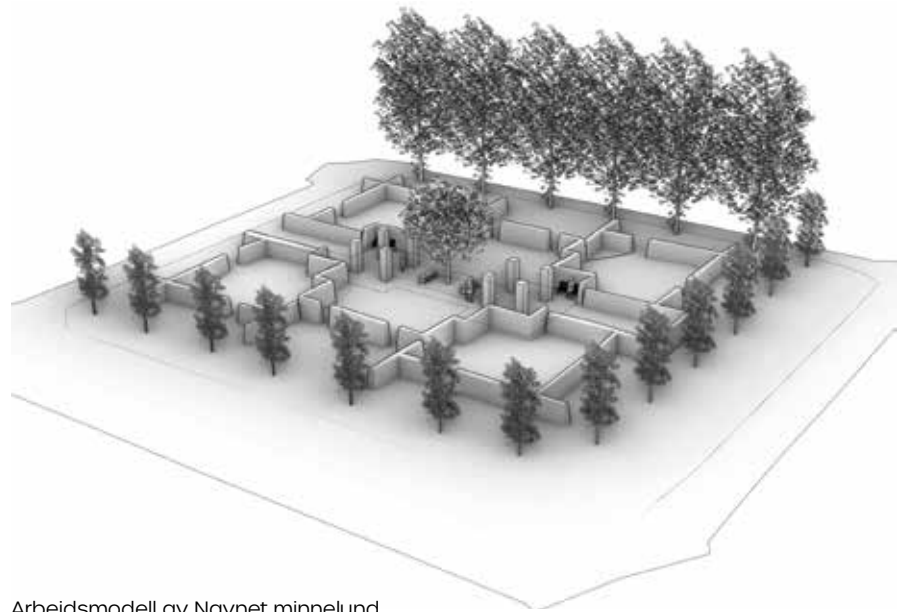

Kirkebakken på Nordstrand gravlund.

gamle gravene som fortsatt står bærer navnene til gatene i nærområdet og forteller oss at kirkebakken ble forbeholdt personer av betydning. Rehabiliteringsprosjektet er fortsatt på skissestadiet, men bare detektivarbeidet i de historiske lagene er nok til at det klør i fingrene etter å reetablere deler av de gamle planene. Kan kirkebakken bli et av Nordstrands flotteste parkrom, samtidig som en får tilrettelagt for mer moderne gravformer? Vakre gravlunder krever at de holdes aktuelle, at det fortsatt gravlegges folk der, og at lokalsamfunnet har en grunn til å besøke de.

Omsorg for våre kollektive minner

I oppdrag for våre mest følelsesbærende byrom, er vi som landskapsarkitekter heldige fordi vi får armslag og en forventning om at vi skal levere også innenfor de poetiske og kunstneriske sidene av faget vårt. Her skal vi ikke bare løse en funksjon. Det finnes mange konvensjoner,

Arbeidsmodell av Navnet minnelund på Østre gravlund, med foreslåtte tiltak for sentralrommet.

tradisjoner og personlige følelser knyttet til gravlundene som kan virke begrensende ved første øyekast. Vår erfaring er likevel at det finnes et veldig interessant

rom for utforskning og nyskaping, så lenge vi har med oss en respekt og omsorg for våre egne og lokalsamfunnets kollektive minner. ■

wesp

MØBLER FOR
OFFENTLIG ROM

Plateau-serien
fra out-sider

HPL og galvanisert stål

- vedlikeholdsfritt
- lang levetid

wesp.no

+47 67 17 75 00

wesp - en del av Wallax-gruppen

Steinskogen minnelund i Bærum. Minneplaten med navneskilt. Foto: Rannveig Søndergaard Holm/Asplan Viak

Tidløs verdighet krever fagkunnskap

Mens gravferdsskikken her til lands tradisjonelt har endret seg lite de siste århundrene, ser vi nå en klar trend under utvikling. Navnede minnelunder foretrekkes av stadig flere som alternativ til individuelle gravsteder.

TEKST: **METTE DITLEVSEN** FOTO: **ASPLAN VIAK**

Fra den første navnede minnelunden ble opprettet på Haslum kirkegård i Bærum i 1997, har nå over halvparten av alle norske kommuner en eller flere kirkegårder som tilbyr dette. Og de siste seks årene har statsforvalteren opplevd en femdobling av slike søknader.

-Trenden og tallene viser oss at stadig flere av oss velger et felles og gjerne enkelt vedlikeholdt siste hvilested. Derfor anlegges minnelunder nå på et økende antall gravplasser, hvor minne-

lunder for urner er den absolutt dominerende formen, forteller landskapsarkitekt og fagansvarlig for gravplass i Asplan Viak, Ruth Hauge Bjørneseth. Årsaken til at stadig flere mennesker velger dette alternativet er sammensatt. - Dagens samfunn har økt geografisk mobilitet og endrede familiestrukturer. I tillegg kommer økt livsmangfold, som også skal ivaretas i våre valg av gravleggingsform, supplerer hun.

Høye krav til utforming

Det krever stor grad av kunnskap, innsikt, forståelse og kreativitet både å prosjektere og bygge en vellykket navnet minnelund. I kombinasjon med at dette er et relativt nytt fagfelt og de erfaringer vi har fra etablerte minnelunder er fortsatt helt ferske. - Et grunnleggende mål må være å sikre at gravplassene med sine navnete minnelunder får den kvalitet og omsorg som gjør dem til gode steder for sørgende, og til verdifulle grøntarealer

Med den tette sammenstillingen av minneplater og skogbryn, blir skogsforømmelsen en del av minnelunden. På den måten blir også årstidene en del av minneplatenes utforming. De ulike årstidene vil tilføre en kontinuerlig variasjon til den navnedde minnelunden. Blader som visner, snøen som ligger på grenene om vinteren, små skudd som spirer. Årstidenes kretsløp og livets kretsløp. Foto: Rannveig Søndergaard Holm/Asplan Viak

for stedet og samfunnet rundt. Ønsket er at dette blir et positivt tilskudd til gravplassen – et fellesområde som alle kan ta i bruk, mener Bjørneseth. Mens et individuelt gravsted har et visst antall besøkende vil en minnelund, som kanskje består av opp mot 1 000 navn, ha en betydelig mengde mennesker innom. - Plassering og arealbruk er derfor en vesentlig suksessfaktor. I planleggingen må det utarbeides en detaljplan som tar høyde for en hel rekke elementer som materialbruk, beplantning, benker og

andre konstruksjoner. Alt med en skalering som hensyntar antall besøkende til akkurat denne minnelunden, forklarer landskapsarkitekten.

I hvert enkelt tilfelle bør det tas en individuell, stedstilknyttet vurdering av plassering.

-Her vil faktorer som utsikt, lokalklima, terreng og andre kvaliteter være av stor betydning. Hele tiden med bakteppet om at minnelunden skal være et godt sted å være for de etterlatte, noe som fordrer høy kvalitet i materialer,

Ruth H. Bjørneseth, fagansvarlig for gravplasser i Aplan Viak. Foto: Asplan Viak

Oase
LEVENDE VANN
OASE FONTENER ER TYSKE KVALITETS-
PRODUKTER MED HØY YTELSE
OG LANG LEVETID

Sandnes-Ruten 2020,
20 dyser opp av dekke og 10 tåkedyser.

Foto: Sandnes Kommune

Fonteneteknologi i særklasse

Oase Fontener er markedsleder på fonteneanlegg i Norge. I tillegg har vi et stort utvalg i små- og mellomstore fontener. Ta oss med i planleggingsfasen, sammen kan vi finne en perfekt løsning for dine behov.

OASE FONTENER

Hundvågveien 50, 4085 Hundvåg
Mobil 95 08 45 70

E-post: oase@fontener.no

Se våre referanser på: www.fontener.no

Minneplatene har et naturlikt mønster som gjenspeiler formspråket i skogens bladverk og grenstruktur. Foto: Rannveig Søndergaard Holm/Asplan Viak

Noe som kjennetegner og karakteriserer Steinskogen gravlund er den naturlige skogen som omkranser gravplassen. I utformingen av den navned minnelunden er gravplassens skogskarakter underbygd. Foto: Rannveig Søndergaard Holm/Asplan Viak

Nøtterøy kirkegård ligger sentralt plassert på Nøtterøy omkranset av et jordbrukslandskap. Minnesmerket består av en skifermur som romskapende element. Foto: Birgitte Adal/Asplan Viak

håndverk og den estetiske utformingen, sier Bjørneseth.

Fagkunnskap med lokal forankring

Minnelunder er viktige steder for de som besøker dem. Hva skal til for å oppfylle kravet til kvalitet og verdighet for en minnelund som også skal designes for å beholde dette i et langt tidsperspektiv? – Spørsmålet tror jeg kan besvares med at tverrfaglig samarbeid hvor råd og innspill fra flere fagområder, mer enn fra bare landskapsarkitekter, er viktig. For at en minnelund skal oppleves som vellykket krever det solid og tverrfaglig fagkunnskap fra planlegging, gjennomføring og gjennom driften, sier Ruth Hauge Bjørneseth.

Hun mener god lokalkunnskap kombinert med fagkompetanse fra engasjerte og erfarne landskapsarkitekter er et viktig fundament i den utviklingen som minnelunder nå har.

–Minnelunder omfatter ofte felles monumenter som krever fundamentering. I slike tilfeller bør byggeteknisk kompetanse involveres. Gode arbeidsbeskrivelser håndterer detaljene i utførelsen av anlegget og gir resultater utført i tråd med intensjonene.

Videre vil rådgiving fra lokale kunstnere eller designere i forbindelse med felles minnesmerker og monumenter, navneplater og detaljer, være noe som kan gi verdifulle bidrag i prosessen. – Samarbeid med lokale aktører i forvaltningene for å sikre at det utvikles anlegg som er enkle å vedlikeholde er enda noe planleggingsprosessen bør vektlegge. Til slutt er en realitetsvurdering av de gjeldende økonomiske rammene i hvert enkelt tilfelle og en tilpassing til disse, noe vi konsulenter og rådgivere må utfordre oss selv på, sier Bjørneseth.

Behov for større kapasitet

Urnegraver er som nevnt den dominerende formen for minnelunder i Norge. Over halvparten av befolkningen, 51 prosent, velger nå kremasjon som gravferdsform. Med en aldrende befolkning er det beregnet at årlige dødsfall vil øke fra 44 000 i fjor til 60 000 i 2025. Det antas at 75 prosent av de som dør i 2025

vil kremeres. Etter hvert som det er bygget og tatt i bruk mange navnete minnelunder rundt omkring i landet, har de lokale gravplassforvaltningene sett ulike løsninger og fått erfaring med å bruke dem.

-Vi ser dessverre eksempler på steder hvor lokal gravplassforvaltning har håndtert dette selv, hvor man sitter med en løsning som ikke helt holder mål når det kommer til estetikk og verdighet. Eller at anleggene ikke har tilstrekkelig kapasitet til å håndtere hverken antall besøkende eller antallet som ønsker plass på minnelunden, sier Bjørneseth.

Søknader om utvidelse av minnelund, som kan være en kompleks prosess, er også noe Statsforvalteren nå opplever å få stadig flere søknader om. - Landskapsarkitekten har derfor en nøkkelrolle når det kommer til å sikre at navnete minnelunder bli anlegg med gode, verdige kvaliteter og fornuftige kostnader både når det gjelder etablering og drift, mener fagansvarlig for gravplasser hos Asplan Viak, Ruth Hauge Bjørneseth. ■

Langs muren kan besøkende sette blomster og lys. Foto: Birgitte Adal/Asplan Viak

Det er kun benyttet norsk stein – oppdalskifer og Iddefjordgranitt. Den er bygget i en vinkel med to sider og åpner seg ut mot landskapet. Den tilbakelente formen på muren gir god synsvinkel for å lese navneplater. Foto: Birgitte Adal/Asplan Viak

NATURSTENS
KOMPA NI ET

Trolske bøketrær på Vår Frelses Gravlund i Oslo.

Trær og gravplasser

Gradvis begynner digital kartlegging å innta forvaltningen av landets gravplasser.

Gravminner blir systematisert med informasjon om festeavtaler, tilstand og innmåling, noe som gir nyttige gravkart og et bedre grunnlag for planlegging. Samtidig gir registrering av trær innsikt i artsmangfold, tilstand og hvordan de best kan ivaretas i forbindelse med nyetablering og restaurering.

TEKST: **HANNE JOHNSRUD** FOTO: **KRISTIN MOLDESTAD**, TREKONTORET

Kartfesting av trærnes plassering og beskyttelsessoner for rot-systemene er viktig for gravkartleggingen og forvaltningen av gravminner, samtidig som det bidrar til å bevare gravplassene som kulturmiljø. Dette gir også gravplassmyndigheten anledning til å formidle kunnskap om natur- og kulturarven til publikum.

Etter hvert som byene har vokst frem er gravplassene, som

tidligere lå utenfor bygrensen, blitt omsluttet av bolig og infrastruktur. Innenfor kirkegårdsmurene har trær fått vokse seg store. Respekten for de døde har gitt plass til at små trær har fått utvikle seg til store eksemplarer.

Gravplassene som natur- og kulturmiljø

I dag er gravplasser viktige grøntområder i byer og tettsteder.

Gamle trær danner en majestetisk allé på Lagård kirkegård i Stavanger.

En samling av store trær på Lagård kirkegård i Stavanger.

De har en historisk og kulturell verdi, men også en økologisk betydning. Trærne bidrar til biologisk mangfold ved å gi leveområder for fugler, insekter og andre dyr. De gir skygge, bedrer luftkvaliteten og reduserer støy. I Oslo utgjør gravplassene kun 5 % av byens grønne arealer. Størrelser, plassering og alder på disse arealene gjør dem til helt unike deler av byens grønne infrastruktur og som drivere for byutvikling.

Snorre Kalsveen Utengen i Gravplassetaten i Oslo forteller at kartlegging av trær på gravplasser har vært en del av digitaliseringsarbeidet. Informasjon om trærne er overført til en database, hvor all pleie og vedlikehold registreres. En trepleiegruppe følger opp tilstanden til trærne og dokumenterer eventuelle skader, som påkjørsel av maskiner eller graving i rot-systemene. Dette sikrer at trærne får best mulig vilkår og at gravplasser forblir verdifulle grøntområder.

Trær og nedbrytning

Trær har en direkte innvirkning på nedbrytningen av organiske materialer i jorden og røttene til trærne kan spille en viktig funksjon i nedbrytingsprosessen av kister og levninger. Oksygen og fuktighetstilførsel fra trærne forbedrer jordstrukturen, noe som fremskynder den naturlige nedbrytningen. I områder med tett leire, som i Oslo, kan dette bety en betydelig forskjell for gjenbrukbarheten av graver.

For å utnytte denne kunnskapen bedre, vurderes det å plante

hurtigvoksende trær, som pil, på nye gravfelt. Disse trærne kan bidra til å skape optimale forhold for nedbrytning i den første bruksperioden og kan eventuelt fjernes senere, ved ny bruk av gravfeltene.

Forvaltning av gravplassens trær

Oslo kommune har rundt 10 000 trær på sine gravplasser. Tidligere ble trær ofte fjernet hvis de var til hinder for drift og vedlikehold, men i dag er trærnes verdi i større grad anerkjent. Initiativ som «Oslotrær» og økt bevissthet blant gravplassforvaltningen har ført til en mer systematisk tilnærming til plantering og bevaring av trær.

Mange kommuner ser etter hvert verdien av å investere i trær som en del av gravplassforvaltningen. I tillegg viser kundeundersøkelser at publikum i stor grad oppfatter gravplasser som parker, og benytter dem som rekreasjonsområder, noe som gjør det enda viktigere å ivareta trærne.

Konklusjon

Trærne på gravplasser har en uvurderlig betydning, ikke bare som vakre innslag, men også for klima, økologi og gravplassdrift. Ved å registrere, ivareta og planlegge for trærne, kan gravplassene forbli levende kultur- og naturmiljøer i mange år fremover. ■

Gravplass med skeive steiner.

Sikring av gravminner

I 2022 rystet en tragisk hendelse Oslo. Hunden Toby mistet livet da en ustabil gravstein veltet over den. Hendelsen førte til at nesten 400 gravsteiner ble lagt ned av Oslo kommune for å unngå flere ulykker.

TEKST OG FOTO: **GRAVMINNESIKRING AS**

Nå påbegynnes arbeidet med å sikre de største og mest krevende gravminnene – et tiltak som ikke bare handler om trygghet, men også om bærekraft, klimatilpasning og bevaring av kulturhistorie.

Økende behov for sikring

Gravminnesikring er ikke bare et spørsmål om estetikk og vedlikehold – det er i økende grad en sikkerhetsutfordring i møte med klimaendringer. Klimaendringene har gjort gravplasser mer utsatt for ekstremvær, erosjon og frostskaader. Intens nedbør og erosjon fører til at gravsteiner kan miste sin stabilitet, særlig i eldre gravfelt der jordsmonnet er svekket.

Harde vintre med frost og tele kan forårsake bevegelser i bakken som svekker gravsteiners feste. Økt vindstyrke og hyppigere stormer kan utgjøre en risiko for høye monumenter og obelisker, særlig i områder uten solid forankring.

Flere europeiske land, inkludert Sverige, har innført strengere krav til grav-

minnesikring. I Sverige må alle gravsteiner tåle et dokumentert trykk på 35 kg, og Norge forventes å følge etter med nye krav i Gravplassloven.

Sikring av gravminner på kartet

Sikring av gravminner har blitt en problemstilling internasjonalt etter flere alvorlige ulykker de siste årene. I Sverige 2011 døde en åtte år gammel jente da en gravstein veltet over henne i Bollebygd, i 2016 mistet en to år gammel gutt livet på en kirkegård i København. I England ble det en juridisk debatt om ansvarsforholdet mellom kommunen og gravsteinens fester da en åtte år gammel gutt omkom i en lignende hendelse, og i 2022 mistet en fembarnsmor livet under arbeid på en gravplass i Staten Island, New York – noe som også synliggjorde risikoen for kirkegårdsansatte.

Oslo tar grep

For å møte utfordringene har Oslo kommune tildelt Gravminnesikring AS

oppdraget med å sikre 108 av de mest krevende gravminnene. Disse inkluderer monumentene på Vår Frelses gravlund og Gamle Aker kirkegård, hvor flere kjente nordmenn som Edvard Munch, Camilla Collet og Alf Prøysen er gravlagt.

Gravminnesikring AS benytter nye metoder og spesialutviklede produkter for å sikre gravminner på en trygg og bærekraftig måte.

Nye systemer utviklet

Monuscrew er et patentert jordforankringssystem som gir en solid og langvarig forankring av gravsteiner, uavhengig av jordforhold. I motsetning til tradisjonelle sement- og betongfester, som kan svekkes av frost og erosjon, gir Monuscrew en fleksibel og robust løsning som tåler tøffere værforhold. Systemet beskytter gravsteinen mot både velting og hærverk, noe som har blitt et økende problem på enkelte gravplasser.

MonuGrip er spesialutviklet for å gjøre håndtering av gravsteiner enklere, sikrere og mer skånsom. I stedet for å bruke tradisjonelle spennmekanismer som kan skade steinen, har MonuGrip. Det innebærer en L-formet base som gir støtte fra bunnen. En beskyttende skrubolt på toppen som stabiliserer steinen uten å påføre presskader. Dette gjør arbeidet mer effektivt for operatører, samtidig som det reduserer risikoen for skader på steinen – en stor fordel ved restaurering og flytting av gamle kulturminner.

1. Montering av stor Monoscrew for forankring av minnestein.

2. Monument settes på fundament.

Gravplasser som en del av byens grønne lunger

Gravplasser er mer enn minnesteder – de er også grønne pusterom i byen og viktige rekreasjonsområder for både lokalbefolkning og turister. Når monumentene igjen blir trygge, kan disse områdene brukes uten frykt for ulykker, samtidig som de bidrar til å bevare historien og kulturen vår.

Hva betyr dette for grøntanlegg og byutvikling?

Utvikling av tryggere forankring av gravminner reiser viktige spørsmål for kommuner, kirkegårdsforvaltninger og grøntanleggsbransjen: *Hvordan kan gravplasser bedre integreres i byens øvrige grøntområder? Hvordan kan klimabestandige sikringsmetoder brukes i andre parker og*

offentlige rom? Hvordan kan nye teknologiske løsninger bidra til sikrere og mer bærekraftige gravplasser? Gravminnesikring AS håper at dette arbeidet setter en ny standard for tryggere, vakrere og mer klimabestandige gravplasser i hele Norge. Sikring handler ikke bare om ansvar – det handler også om å møte fremtidens utfordringer med smartere løsninger. ■

ANTON'S TIMBER

Nå lanserer vi Courant Vertical Living i vår nettbutikk!

Courant Vertical Living har satt en ny standard for tau og utstyr til klatring og arbeid i høyden. Det franske firmaet kombinerer enestående innovasjon med uovertruffen kvalitet, noe som gjør dem til et førstevalg blant profesjonelle arborister over hele verden. Endelig slippes disse produktene til det norske markedet gjennom Anton's Timber etablerte nettbutikk!

Dette er en unik mulighet for deg å sikre deg noen av de mest avanserte tau og utstyr tilgjengelig på markedet!

Se mer på [Anton.no](https://anton.no)

Eksisterende jorde der nye utvidelse, i byggetrinn 1, er planlagt.

Utvidelse av Hundvåg gravlund

For å dekke det fremtidige behovet for gravplasser skal Hundvåg gravlund, gjennom flere byggetrinn, utvides til omtrent dobbel størrelse, med ca. 3000 nye kistegraver, 4000 urnegraver og 750 urnegraver i navnet minnelund.

TEKST OG FOTO/ILLUSTRASJONER: **SMEDSVIG LANDSKAPSARKITEKTER AS** OG **STAVANGER KOMMUNE**

Hundvåg, en øy utenfor Stavanger, tilhørende Stavanger kommune, utgjør et flatt landskap som tidligere var rikt på jordbruksområder, da jordbruket sammen med fiske lenge utgjorde livsgrunnlaget på øya. Jordbruksnæringen avvikles litt etter litt i takt med den stadig økende utbyggingen, som for fremtiden gir

behov for økt kapasitet på øyas gravplasser.

På oppdrag fra Stavanger kommune har Smedsvig Landskapsarkitekter prosjektert en større utvidelse av eksisterende Hundvåg gravlund. Prosjektet omfatter et skisseprosjekt for hele det fremtidige utvidelsesarealet, og forpro-

sjekt, konkurransegrunnlag og arbeidstegninger for byggetrinn 1. Risa AS er kontrahert, og anleggsarbeidet skal ferdigstilles i 2025.

Arealbruk og masseutskiftning

Prosjektet beslaglegger tidligere dyrket mark og vil kreve omfattende masse-

bearbeiding, men skal til gjengjeld opparbeides med gjenbruksmasser, kortreist naturstein og tilrettelagte naturområder for spredning av aske i fremtiden. Vi vet at gravplassene rundt om i landet beslaglegger store arealer, og da gjerne arealer som tidligere var jomfruelig land eller dyrket mark. Dette gjelder også for utvidelsen av Hundvåg gravlund.

Behovet for flere gravplasser på Hundvåg gravlund gjør at over 25000 m² inngår i den planlagte utvidelsen, som vil gi opp mot 8000 nye gravsteder. Første byggetrinn utgjør ca. 8800 m² fordelt på ordinære kistegraver i dobbel høyde, ordinære urnegraver, navnet minnelund og retningsbestemte kistegraver. I tillegg etableres utendørs seremoniplass, utendørs vaskeplass for rituell rens, utvidet driftsareal og etablering av et offentlig toalettbygg. Andelen kistegraver vil være høy, da eksisterende gravplassanlegg har dårlige omdanningsforhold som gir behov for mange nye kistegraver.

Gjenbruk og behandling av stedeagne masser

Stavanger kommune stiller høye krav til klima og miljø. For å redusere klimagassutslipp har prosjektet krav om el-maskiner for gjennomføringen, samt at entreprenøren må etablere et lokalt jordsorteringsanlegg på riggarealet for gjenbruk av stedeagne masser. Prosjektet krever massebearbeiding av omtrent 18450 m³ (som til sammenligning utgjør rundt 1845 lastebillast). Gjenbruk av stedeagne masser har derfor høy prioritet. Omlag 7400 m³ av massene som tas ut skal jordforbedres og gjengrues. Sorterte gjenbrukte masser utgjør ca 50% av behovet for jord til gravfelt.

All matjord beholdes som lokal ressurs for Stavanger kommune, fortrinnsvis til bruk i området. Gjenbruk til plen, midlertidig deponi på regulert gravplassareal til kommunale prosjekter og eventuel til urbant jordbruk. Jordlag 2 (av 3) gjenbrukes og sorteres i lokalt blandeverk på rigg og driftsareal. Fyllitt og uegna masser for gjenbruk (lag 3) kjøres til godkjent deponi.

I dette prosjektet skal det etableres kistegravfelt for kistegraver i dobbel

Illustrasjonsplan for utvidelse av Hundvåg gravlund, byggetrinn 1.

Landskapsplan for skisseprosjektet for utvidelsene av Hundvåg gravlund, byggetrinn 1-3.

dybde, som gjør at det er behov for store mengder jordblanding. Jord til kiste-graver krever spesifikke egenskaper for at nedbrytning skal foregå riktig. Ved å bearbeide de stede-gne massene med iblanding av sand på stedet, oppnås store mengder stedsprodusert jordblanding for kiste-graver. I tillegg gjenbrukes sted-egen matjord iblandet sand i alle areal-ene som skal bli til gressarealer på grav-plassen. Dette gjør at behovet for inn-transport av masser begrenses.

Tre eksisterende betongbinger for masselagring gjenbrukes i prosjektet og flyttes til nye plasseringer etter behov.

Flerbrukstankegang

Gangveisystemet er en kombinasjon av rette og slyngende gangveier, hvor de rette gangveiene danner akser som fremhever viktige siktlinjer. Det sammenhengende veisystemet danner rund-løyper, som bryter opp de store feltene og gir enkel fremkommelighet. Med påkoblinger til eksisterende gang-/tur-veinett og etablering av hyggelige sitte-plasser håper vi at lokalbefolkningen vil oppleve gravlunden som et naturlig sted å oppsøke, både for turgåing, opphold og andre former for rekreasjon – i tillegg til å være et verdig gravsted for bearbeiding av sorg og ettertanke.

Eksisterende Hundvåg gravlund.

Stedegne plantearter, åpen over-vannshåndtering og lokale materialer

Gravplassen skal opparbeides med en stor andel vegetasjon, åpne overvannsløsninger i form av infiltrasjonsgrøfter med engvegetasjon, stedstypiske steingarder og stedstilpasset møblement. Klima- og miljøkravene gjør at benker, vannposter, kantstein og andre granitt-

elementer skal være av norsk og euro-peisk naturstein.

Det ønskes et parkmessig preg; en tydelig vegetasjonsinnramming med myke former, frittstående trær og busk-felt av variert og prydefull karakter, som sammen med omkringliggende grønne omgivelser vil skape en frodig og skjer-met gravlund. Artsvalget er inspirert av den stede-gne vegetasjonen, og variasjon-er i artssammensetning i de ulike delene av gravlunden brukes som et virkemid-del for å skape gjenkjennbare omgivel-ser. Tilgrensende friområde etableres samtidig, som en verdig buffersone mot friområde og tilgrensende Hundvåg skole.

Fremtidsrettet planlegging

Som del av siste byggetrinn foreslås et område for askespredning, i det som er et større grøntområde med naturlikt ut-trykk; her er det tenkt gangbroer og oppholdsplasser med minnesmerker blant trær og annen vegetasjon, hvor det skal spres aske. Dette er pr. i dag ikke en lovlig gravform, men vi håper det i nær fremtid vil skje en endring som tillater denne gravformen, slik at det blir enklere å velge askespredning – en gravform som vil redusere både arealbehov og naturinngrep. ■

Porten inn til eksisterende gravlund.

Design: Torsteinsen Design

Nyhet: Street-serien har bord, stol og sittebenk, med eller uten rygg og armlener. Serien har gode ergonomiske kvaliteter, dekker alle krav til universell utforming og er klargjort for feste til grunn.

Kirsebærealleen på Bispebjerg Kirkegaard har blitt et årlig arrangement i København.

Kirsebærblomstring som attraksjon på kirkegården

I år blomstret trærne i kirsebærpassasjen på Bispebjerg Kirkegård ekstra tidlig. Allerede første helga av april sto alléen i full lyserosa blomst.

TEKST: **HANNE POLLEN** FOTO: **FRIDA POLLEN**

Bispebjerg Kirkegaard ligger i den københavnske bydelen Nordvest. Som oftest skjer blomstringen fra midten av april til starten av mai, og har blitt en attraksjon, som tiltrekker københavnere og andre besøkende. Dette er et populært sted å ta bilder av blomstringen og for selfies i rosa sky av blomster. Den populære alléen kan trekke 150.000 mennesker i løpet av blomstringsperioden.

Oppfordrer til å ta hensyn

På grunn av den store pågangen oppfordrer København kommunes forvaltning folk å utvise hensyn til dem som besøker kirkegården. - Det er fantastisk, at vi i København har bynatur, som innbyr til spendende og vakre opplevelser, og vi gleder oss hvert år til å invitere københavnere på besøk på Bispebjerg Kirkegaard. Kirsebærealleen er et vakkert syn, som naturligvis

Folk går i kø gjennom alléen.

Nesten som å være i Japan...

Japankirsebær i all sin blomsterprakt. Det rosa floret danner en fin kontrast til de vintergrønne trærne i bakgrunnen.

tiltrekker mange, og vi opplever, at folk er veldig gode til å følge anvisningene på stedet og vise hensyn til dem, som benytter kirkegården av andre og mere personlige årsaker, sier Jakob Tamsmark, som er områdesjef i Teknik- og Miljøforvaltningen.

Tilfeldigheter skapte kirsebæralléen

- Det er en ren tilfeldighet, at alléen er blitt en attraksjon, forteller Erik Rathsach, som er gartner på Bispebjerg Kirkegaard. - Det hele startet for bare tre til fire år siden. Det var en journalist i TV2, som skulle finne et fint sted i København. Han valgte alléen på Bispebjerg – og det ble laget et lite, kort innslag om alléen sammen med værmeldingen. - Det ble startskuddet. I dagene etter innslaget hadde vi tusenvis av besøkende. Før det innslaget var det ikke mange besøkende til alléen. I de siste årene fortsetter folk å strømme til alléen, når den blomstrer, sier Erik Rathsach.

Gartneren valgte kirsebær

Det skyldes også en tilfeldighet at det i dag er japanske kirsebær som står på Bispebjerg. På begynnelsen av 1990-tallet var det en allé med almetrær. - Men almeavenyen måtte byttes ut. Så foreslo en av gartnerne våre at japanske kirsebær skulle plantes i stedet. Det forslaget falt på god jord og prosjektet ble gjennomført. - Så det er på grunn av en gartners kjærlighet til rosa kirsebærtrær at det nå er en kirsebærallé på Bispebjerg, sier Erik Rathsach. ■

Kilder:

København kommune - <https://www.kk.dk/nyheder>

Skovdyrkerne - <https://skovdyrkerne.dk>

**Vi har
murblokk
for salg!**

Sjekk oppdalnaturstein.no for mer info.

OPPDAL NATURSTEIN AS

Mob 90 50 32 32 | post@oppdalnaturstein.no

Mathias Faldbakken holdt sin takketale foran fullsatt sal på Kunsternes hus.

Nasjonalt minnested for 22. juli i Regjeringskvartalet er bestemt

Prosjektet «En opprettholdelse» av Mathias Faldbakken ble kåret til vinner, og skal realiseres som nasjonalt minnested etter terroraksjonen 22. juli i 2011. Offentliggjøringen av vinneren av konkurransen fant sted i Kunsternes hus 8. april. Kunngjøringen ble en verdig og innholdsrik seremoni for fullsatt sal.

TEKST OG FOTO: **HANNE POLLEN**

I forkant av kåringen av vinnerforslaget fikk vi høre sterke og engasjerte taler fra berørte parter som har vært særlig involverte i prosessen, som Lisbeth Kristine Røyensland og Tor Inge Kristoffersen fra den Nasjonale Støttegruppen for 22. juli og Gaute Børstad Skjervø, leder av AUF. I talene ble det uttrykt stor takknemlighet og respekt for det involverende og omfattende arbeidet KORO har gjort i den tre år lange prosessen med å få fram et forslag til nytt nasjonalt minnested for 22. juli i Regjeringskvartalet. Talerne slo fast viktigheten av at minnesmerket blir et verk som styrker den kollektive hukom-

melsen rundt terroraksjonen 22. juli. Verkets symbolske kraft er viktig i samtidens urolige verdensbilde. Like viktig er det med steder der man kan være sammen, se hverandre i øynene og huske hva som skjedde.

- Minnestedene er helt avgjørende fordi de gir oss fysiske og mentale rom til å tenke de store tankene, til å minnes og til å snakke sammen. I dem kan vi ta et stille øyeblikk for oss selv, eller vi kan ta en samtale med en kamerat om noe vi har tenkt på ganske lenge. Vi kan minnes en venn, ei datter eller en bror – med kjærlighet, sa Børstad Skjervø.

En grundig prosess

Hele juryen, på 11 personer, var samlet på scenen da vinnerforslaget ble offentliggjort. I innledningen pekte juryleder Marianne Borgen på at vi som samfunn ikke har klart å komme nærmere målet om mer demokrati, mer åpenhet og mer humanitet, og at vi fortsatt har en jobb å gjøre. Tankegodset bak terroren og hatet er fremdeles høyst levende i samfunnet vårt, med to nye terrorhandlinger i Norge siden 22. juli. Hun understreket at verden er i ferd med å bli mer totalitær og utrygg, med økende mengde brudd på menneskerettigheter og med begrensninger i eller

Fra venstre: Lisbeth Kristine Røyenesland (leder av Nasjonale Støttegruppen for 22. juli), Karianne Tung (digitaliserings- og forvaltningsminister), Mathias Faldbakken (kunstner) og Marianne Borgen (leder for juryen).

Modell av «En opprettholdelse» med mosaikkbildet som skal vende mot Johan Nygaardsvolds plass.

fravær av ytringsfrihet i stadig flere land. Borgen påpekte at utviklingen i verden går i en bekymringsfull retning – I dagens situasjon er minnesteet utrolig viktig for å vise hva som står på spill, og hva som skal minnes og hegnes om – og hva vi ikke må tie om, understreket Borgen. Hun gikk kort gjennom juryens arbeid, fra starten og fram til nå, før hun offentliggjorde vinnerprosjektet: «En opprettholdelse» – og kunstneren bak vinnerforslaget, Mathias Faldbakken, ble deretter klappet opp på scenen.

Juryens argumenter

Som en demonstrasjon på den grundige, inkluderende og tverrfaglige prosessen bak kåringen av vinnerforslaget, leste jurymedlemmene opp én av begrunnelsene for valget av vinner hver. Hvert jurymedlem representerte en spesiell rolle, fag eller kompetanse i den bredt sammensatte gruppen. Begrunnelsene som ble lest opp gjenspeilte argumenter som har vært viktige utfra deres ståsteder. Til sammen tegnet de et helhetlig bilde av hva som har vært avgjørende for valget av vinnerprosjektet. – Det er et krevende forslag som er stort og det er insisterende, men det er også et forslag preget av dyp omsorg og ydmykhet for de som hver dag lever med konsekvensene av terrorangrepet. Det gir rom til motstridende følelser – og det markerer et før og etter terrorangrepet, leste Trude Schelderup Iversen, som har vært kurator for konkurransen fra KORO.

Regitze Schäffer Botnen, representant for den Nasjonale Støttegruppen for 22. juli og overlevende fra Utøya, fortsatte – For oss som lever med varige spor på kroppen er det viktig med et sted som ikke bare trøster og heler, men som kan romme flere følelser. Mohamed Abdi, lærer og skribent sa – Med dette minnesteet etterstreber vi mer demokrati, mer åpenhet og mer humanitet. Men aldri naivitet.

Argumentene, som ble lest opp av juryen, framhevet at «En opprettholdelse» bygger bro mellom de to åstedene, Regjeringskvartalet og Utøya, og skaper et slags vindu mellom dem. Juryen har tro på at prosjektet har kunstnerisk kraft til å mobilisere demokratiske verdier over tid, gjennom sitt sterke og engasjerende uttrykk. Flertydigheten, og kontrasten mellom det harde og det skjøre, ble vektlagt som en særlig kvalitet og noe som kan bidra til at det kollektive minnearbeidet vil opprettholdes over lang tid.

En opprettholdelse av minnene

I takketalen viste Mathias Faldbakken betydelig ydmykhet og ærefrykt for å utføre dette spesielle kunstverket. Konkurransesepereperioden har vært på nesten halvannet år og Faldbakken sa at det har vært en lærerik og, til tider, også ganske vond prosess. – Mest av alt har det vært ydmykhetsfremkallende, på en måte som er helt uvant for meg som kunstner. Å være på Utøya, høre overlevende og etterlatte fortelle, ansikt til ansikt på

«DET MINSTE OG DET SKJØRESTE BLIR OGSÅ MONUMENTALISERT GJENNOM 400.000 STEIN, SOM EN PÅMINNELSE OM HVA SOM SKAL BESKYTTES OG IKKE GLEMMES.»

KUNSTNER MATHIAS FALDBAKKEN

Vinner av konkurransen om Nasjonalt Minnesteet for 22. juli i Regjeringskvartalet, Mathias Faldbakken.

Venstre: Hele juryen var på plass på scenen. Høyre: Lederen av AUF, Gaute Børstad Skjervø, fortalte om sine minner fra 22. juli 2011. Han understreket hvor viktig det er å møtes og se hverandre i øynene og at det er noe som må være målet for utformingen av Nasjonalt Minneste for 22. juli i Regjeringskvartalet.

Sundvolden, å ha Støttegruppa på atelieret og å møte AUF har spilt direkte inn på hvordan jeg har tenkt og jobbet videre med dette verket. Mitt verk er gjort i full respekt for dem som ble hardest rammet av terroren 22. juli 2011, fortalte Faldbakken. Han uttrykte at han er opptatt av hva kunstverket gjør like mye som hva det er. Ifølge Faldbakken skal monumentet på minnesteet oppleves som stor og insisterende - for på den

måten å kunne romme den enorme vekten av det som skjedde den 22. juli 2011, og for å virke som en skjermende vegg for minnesteet. Minnesteet skal minne oss på at vi må beskytte det som er skjørt, det umistelige, som kan mistes. - Dette er ikke nødvendigvis et diplomatisk kunstverk, sa Faldbakken.

Utvikling av prosjektet

I samarbeid med to arkitekter, Ingrid

Steen Chabert og Erik Langdalen, har Faldbakken videreutviklet uttrykket, med riggen og mosaikken, slik at det skal bli et verdig og kraftfullt kunstverk, til ære for dem som ble drept. Han ønsker å bytte farge på riggen fra industriell rød til koboltblå og dyp grønn. Baksiden av mosaikkskiven blir malt rød og vil sammen med konstruksjonen danne et grafisk bilde, som et slags abstrakt maleri mot Akersgata. På toppen av riggens nederste bjelke, mot Johan Nygaardsvolds plass, har Faldbakken innlemmet navnene til de omkomne i «verdige lese høyde» på 60 cm. Her kan de etterlatte legge blomster og lys og utføre minnehandlinger døgnet rundt. Mathias Faldbakken avsluttet talen med - Jeg håper at skulpturen vil være en varig opprettholdelse av minnene av det som skjedde 22. juli.

Etter seansen der vinner av konkurransen inviterte KORO til et siste fagseminar i kunnskapsserien: «Hva kan minnesteet gjøre?». Dette foregikk i kinosalen på Kunsternes hus.

Se også saken i park & anlegg 3/2025, og les mer om kunstverkene på hjemmesiden til KORO.

<https://koro.no/prosjekter/nasjonalt-minneste-etter-22-juli-i-det-nye-regjeringskvartalet/>

Arrangementet den 8. april er streamet og ligger på KORO's hjemmeside. ■

ALT I GRANITT OG SKIFER

Trondheimsveien 457, 0962 Oslo, tlf: 22 80 30 60
 Kristoffer Robins vei 2b, 0978 Oslo, tlf: 21 05 84 00
 Industriveien 10, 1337 Sandvika, tlf: 67 52 10 30
 Husebysletta 39, 3414 Lierstranda, tlf: 32 84 00 48

WWW.SIGVARTSEN.NO

Folk koser seg i vårsola i Assistens kirkegårdspark. Foto: Frida Pollen

Assistens kirkegård og park

Assistens kirkegård ligger på Nørrebro i København. Den ble opprettet i 1760, fordi det var blitt trangt på byens kirkegårder. Den er særlig kjent fordi en rekke kjente personer ligger begravet her, som H.C. Andersen, Søren Kierkegaard og Niels Bohr.

TEKST: **HANNE POLLEN** FOTO: **OLE BILLING HANSEN**

I mange andre byer er det også assistenskirkegårder. Som det største grønne område på Nørrebro har deler av Assistens kirkegård status som kirkegårdspark. Rundt 1/4 av området er fortsatt en kirkegård og skal forbli det i hvertfall til år 2150. Om sommeren ses solbadere både på selve kirkegården og i Hans Tavsens park, som ligger langs med kirkegårdens sydvestlige side.

Litt historikk

Det ble opprinnelig dyrket tobakk på

marken som i dag er Assistens kirkegård, men fra 1760 ble den forsynt med en ringmur og benyttet som kirkegård. Folk ville imidlertid ikke begraves på et så fjernt og øde sted før en mann fra samfunnets høyere lag, krigskansellisekretær Johan Samuel Augustin (1715-85) i 1785 selv ba om å bli stedt til hvile der. H.C. Andersen skrev i sin novelle «Portnøglen» fra 1872 at om søndagen gikk folk på tur til kirkegården, leste innskriftene på gravsteinene, «satte seg i gresset, spiste av sin matkurv og drakk

sin snaps til». H.C. Andersens eget gravsted på Assistens kirkegård ble overtatt av København kommune i 1938.

Utviklingsplan

I 2019 ble det laget en utviklingsplan for Assistens kirkegård. Utviklingsplanen skal sikre at flere brukeres behov og ønsker blir ivarettatt. Hensynet til kirkegårdens primære rolle som gravplass, ivaretagelse av de kulturhistoriske og landskapsmessige verdiene skal balanse- res opp mot nytt innhold og nye

Frodig vegetasjon i stram og friere utforming.

Den historiske russiske gravplassen på Assistens kirkegård.

Tradisjonell dansk organisering av gravplasser med forklinkede hekker.

Gravstøtte med personlig vri.

Graven til H.C. Andersen.

Gravstein med budskap.

Graven til Benny Andersen.

funksjoner. Målet med planen er å sikre tilstrekkelig fleksibilitet til å kunne imøtekomme fremtidige ønsker om både begravelse og rekreasjon.

Delområder

I forbindelse med bevaringen av Assistens kirkegård i 2015 ble kirkegården delt inn i fire delområder, hver med sin egen status. Adgangen til og vilkårene for å erverve bruksrett til graver på Assistens kirkegård varierer i de ulike områdene: del 1 er museumsområde, del 2 er minneparken, del 3 er den lokale kirkegården og del 4 er parkdelen. Delområdene har ulik status med tanke på fredning og utvikling. ■

Kilder: Wikipedia og Københavns kommunes nettside

Vårstemning på en av gangforbindelsene gjennom kirkegården. Foto: Frida Pollen

Prektig søylepoppelallé omkranser en av hoved gangveiene gjennom Assistens kirkegård.

STIHL

TA FATT PÅ EN NY ARBEIDSDAG

MED FULL BATTERIKRAFT

LES MER PÅ [STIHL.NO](https://stihl.no)

Ta alle profesjonelle utfordringer med **AP-systemet** – noen av markedets kraftigste batterimaskiner for deg innen skog- og parkforvaltning.

APIII
SYSTEM

Trær risiko og ansvar - del 2

I del to av artikkelen om trær – *risiko og ansvar* vil det først handle om hvordan et sterkt engasjement og hard konkurranse mellom tyske ingeniører har bidratt til å øke det kunnskapsgrunnlaget vi i dag har å bygge på i dag på innenfor området trær - biomekanikk og statikk. Det å kunne lese treets biomekaniske reaksjoner er et særdeles viktig verktøy for å kunne diagnostisere treets mekaniske og strukturelle egenskaper. Videre tar artikkelen for seg en metodikk som kan benyttes for å finne ut om og i hvilken grad et tre utgjør en risiko.

TEKST OG FOTO: ERIK SOLFJELD, ARBORIST

Dette treet som med alt hell brakk halvveis oppe på stammen og falt inn mot NMBU parken i Ås i 2020 var sterkt angrepet av hvitråte. Om brekkasjen hadde gått i motsatt retning ville det falt over både over en trafikkert vei og gang/sykkelvei.

Heldigvis vil risiko i mange tilfeller kunne reduseres til et akseptabelt nivå ved hjelp av avbøtende. Hvilke avbøtende tiltak som kan være aktuelle i ulike tilfeller er beskrevet mot slutten av artikkelen. Det er viktig å forstå at formålet med å avdekke risikotrær er å sikre verdier og verne om liv og helse.

Manglende kunnskap

Når jeg tenker tilbake på da jeg var i England for å lære om trekirurgi ved Merrist Wood Agricultural College i 1982 kommer jeg på at det av og til var prat og diskusjoner om årsaken til at hele eller deler av trær plutselig kunne svikte og kollapse. På den tiden var

kunnskapsgrunnlaget på dette feltet nærmest fraværende. Om det ikke kunne forklares med råte, ble rett og slett «an Act of God» det nærmeste man kom en forklaring på slike hendelser den gangen. Noen slo seg kanskje til ro med et slikt svar, mens andre mente det måtte være mulig å komme frem til en bedre

forklaring. Ikke uventet fikk sistnevnte rett.

Tyske ingeniører og forskere i front

Siden 1980 tallet og frem til nåtid har det vært en stigende interesse for å belyse de bakenforliggende årsakene til alvorlige greinbrekkasjer og stammekollaps som ikke alene kunne forklares med fremskreden råteskade. Litt overraskende for mange er det nok at tyske ingeniører og forskere innenfor fagmiljøer som bygningsfag, romfart og fysikk er de som hele tiden har vært i front på dette fagfeltet. Selv om noen av disse fagmiljøene har stått i opposisjon til hverandre, har de hver for seg klart å formidle en betydelig mengde ny viten til fagmiljøer utenfor sitt eget opprinnelige fagmiljø. Bøker som «The Encyclopedia of Body Language of Trees» (Claus Matheek) og «Manual of Tree Statics and Tree Inspections» (Lothar Wessolly og Martin Erb) er faglitteratur som i dag er umulig å komme utenom for alle som vil sikre seg kunnskap og bedre forståelse om hvordan trær holder seg stående og hva som fører til at de av og til også kolliderer selv om de ser ut til å være friske og robuste. Begge bøkene er rikt illustrert og tilbyr en rimelig kunnskapsreise til både kjente og ukjente landskap innenfor trær – statikk og biomekanikk.

Kunnskapsløft over 40 år

Med mer kunnskap om trær og biomekanikk og statikk, har vi altså kommet et godt stykke videre siden 1980 tallet da mange alvorlige uønska hendelser med trær ble stående som uopplærte. Nå vil så godt som alle slike hendelser kunne forklares rasjonelt også når slike hendelser ikke kan forklares med alvorlig råteskade. Med dette kunnskapsløftet som nå har trådt frem gjennom fire tiår har vi blitt kjent med flere typer strukturelle svakheter som kan være årsak, eller medvirkende årsak til brekkasjer og stammekollaps hos trær. Kjenner vi disse strukturelle svakheterne godt nok og klarer å identifisere dem i felt og samtidig vekte hvilken betydning de har i ulike situasjoner er vi et godt stykke på vei til å kunne utpeke hvilke trær som virkelig kan utgjøre en risiko. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at friske trær

uten alvorlige skader, fremskreden råte, eller andre strukturelle svakheter, så godt som aldri vil kunne utgjøre noen risiko, selv om de er store og selv om de står plassert i områder med stor trafikk og der mange oppholder seg. Slike trær tåler det aller mest, selv kraftige stormhendelser.

Innhenting av data og informasjon for risikokategorisering av trær

Artiklene om trær og risiko og ansvar handler om å innta en proaktiv innstilling til tematikken uten at det skapes ubegrunnet frykt, som fører til at store sunne robuste trær blir fjernet bare for å være på den helt sikre siden. Arbeidet med å finne ut om, og i hvilken grad, et tre utgjør en risiko kaller vi risikokategorisering. Det handler altså om å komme frem til å fastsette den riktige størrelse for risiko i et hvert tilfelle. For å kunne finne ut om et tre virkelig utgjør en risiko må vi nødvendigvis gå metodisk til verk. Dette gjøres ved å innhente og samle informasjon og data innenfor følgende fire områder: *treets tilstand, treets plassering, ferdselsfrekvens og skadepotensial*.

Treets tilstand

Når det gjelder treets tilstand så er det først og fremst treets *mekaniske tilstand* som gjelder og som veier tyngst. For at et tre skal kunne utgjøre noen vesentlig risiko må den mekaniske tilstanden på ett, eller flere områder være så svekket at en større brekkasje, stammekollaps eller rotvelt med en viss sannsynlig vil komme til å skje innenfor en tidsramme som ofte settes til tre, maks fem år.

Treets mekaniske tilstand finner vi ut av ved å inspisere treet for alvorlige mekaniske skader, fremskreden råte og andre strukturelle svakheter av betydning for treets evne til å motstå større brekkasjer, stammekollaps og/eller rotvelt. Eventuelle funn må analyseres, vurderes og til slutt vektas. Dette er et stykke arbeid som krever en god del spesiell kunnskap i følge med lengre erfaring.

For å være litt mer konkret kan ikke en slik oppgave gjøres uten solid kunnskap om trebiologi, råtesopp, rotarkitektur, trær og statikk og andre strukturelle svakheter som kan forårsake alvorlige svikthendelser hos trær.

Mekaniske skader over bakken, enten som greinbrekkasjer, eller stammeskader

Treet som brakk og falt inn mot NMBU parken i Ås i 2020. Sopplegemet vi ser på stammen er knuskjuka (*Fomes fomentarius*). Når sopplegemer som lever av å bryte ned levende ved viser seg på stammen slik vi ser på bildet til venstre må vi regne med at råten kan være fremskreden, men det er nå plasseringen som avgjør om det er et risikotre og må tas ned. Når sopplegemer viser seg på stammen kan dette også være et tegn på at den er i ferd med å gjøre seg ferdig og klar for å kolonisere et nytt tre. Det var for øvrig ingen ting å si på vitaliteten til treet før stammen brakk.

Treet har strukturell svakhet i form av dårlig rotfeste.

er som regel lette å få øye på, men kan være vanskelig å vurdere betydningen av om de da ikke er svært omfattende. Mekaniske skader på røtter i forbindelse med graving i rotsonen er enda vanskeligere å vurdere effekten av, spesielt om grøften for lengst er fylt igjen. En spesiell utfordring er at det kan ta mange år før symptomene på at noe er alvorlig galt begynner å vise seg. Graving i rotsonen er en hyppig årsak til at trær rotnet velter i bystrøk. Basert på observasjoner og erfaringer fra min egen tid som arborist i Oslo kommune vil jeg si at en betydelig andel av de trærne som fant det for godt å velte ned over gater, parker og andre grøntområder hadde vært påført vesentlig rotskader flere år i forveien før hendelsen inntraff.

Fremskreden råde er den mest vanlige årsaken til alvorlige brekkasjer og stammekollaps. Selv om en omfattende

råteskade kan være godt synlig kan det likevel være utfordrende å finne ut hvor sterk den resterende delen av veden faktisk er. I slike tilfeller reiser det seg som regel en rekke spørsmål: Er råten sentrisk, symmetrisk, eller asymmetrisk? Er det kun en råteinngang, eller er det flere synlige åpninger i stammen med overlappende råtesøyler på innsiden? Er det andre strukturelle svakheter som bidrar til å øke belastningen der stammen er svekket? Responderer stammen tilstrekkelig med reaksjonsved i området som er svekket osv.

Andre strukturelle svakheter har etter hvert fått en gradvis større rolle når det gjelder diagnostiseringen av mekaniske og strukturelle svekkelser i trær. For å unngå misforståelser vil jeg her presisere at med selve uttrykket andre strukturelle svakheter så mener vi andre strukturelle svekkelser enn mekaniske skader og råde.

Listen over andre strukturelle svakheter har vokst en del siden 1980 tallet og «inngrodd bark» blir ofte utpekt som den viktigste. «Inngrodd bark» er nest etter råde den vanligste årsaken til greinbrekkasjer og stammekollaps.

Andre strukturelle svakheter i tillegg til «inngrodd bark» som forekommer er: *snurrerot, ekstremt spisse greinvinkler (Vinkel <20°), ekstremt spisse vinkler i klostene mellom 2, eller flere kodominante stammer, ekstremt kraftigvoksende «stillasgreiner», kraftig hellende stamme (vektubalanse), sprekkdannelse, dårlig stammeavsmalning, ensidig rotutvikling og avkappa røtter.*

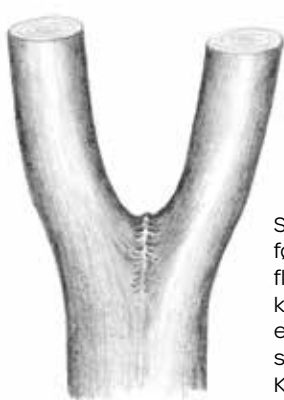
Et velfungerende tre

Vitalitet er et mål på hvor fysiologisk velfungerende et tre er. Begynner de fysiologiske funksjonene å svikte vil treet vise tegn til at det skranter og det vil bli gradvis mer og mer mottakelig for sykdom og skadedyr. For å kunne bedømme og danne seg et bilde av et tres vitalitetstilstand benyttes de vitalitetsparametrene som er tilgjengelig for årstiden. På sommeren er dette: *strekingsvekst, bladfarge, bladstørrelse, bladtetthet, utglisning, saftspenhet, skuddavdøing, greinavdøing, barkstruktur og sårvedutvikling.*

Det er viktig at treet vitalitetstilstand behandles som et selvstendig tilstandsområde og ikke blandes med treet mekaniske tilstand. Selv om vitalitetstilstanden ikke er like viktig som den mekaniske tilstanden til et tre kan den likevel ikke utelates ettersom den kan ha en viss betydning i forbindelse med analysearbeidet som gjøres etter at alt relevant materiale er samlet inn i felt.

Treet plassering

Plassering spiller en vesentlig rolle i prosessen med å finne ut om og i hvilken grad et treet utgjør en vesentlig risiko. For at et tre skal kunne utgjøre noen risiko i det hele tatt må det i tillegg til å ha en mekanisk/strukturell svekkelse også befinne seg på et sted der det er en viss sannsynlighet for at noe, eller noen kan bli rammet og komme til skade. Et mekanisk dårlig tre langt inne i en skog hvor det sjeldent forekommer ferdsl eller aktiviteter av noen slag vil normalt ikke kunne utgjøre noen risiko. Står

Sterke robuste sammenføyninger mellom to eller flere kodominante stammer kjennetegnes ved at de har en tydelig barkås (mellom stammene). Illustrasjon: Kjersti Wilhelmsen

Treet har strukturell svakhet med vertikal sprekkdannelse. I dette tilfelle er svakheten forårsaket av frostspregning.

treet derimot i en trafikkert gate, i en park, kirkegård, eller en barnehage vil et dårlig tre kunne utgjøre en potensiell svært høy risiko.

Ferdselsfrekvens og skadepotensial

Ferdsels- og aktivitetsfrekvensen har også betydning i kategorisering av risiko. I noen gater vil frekvensen være høy og nær konstant stor deler av døgnet. I slike tilfeller vil frekvensen trekke risiko-

kategorien opp, mens det motsatte er tilfelle for en bakgate med liten trafikk. Står det derimot konstant parkerte biler i gaten vil dette trekke risikokategorien noe opp.

For at et tre, eller deler av et tre skal kunne utgjøre noen vesentlig risiko, må treet i seg selv, eller delen som står i fare for å falle ned være av en slik størrelse og vekt at det har kapasitet til å forvolde vesentlig skade.

A^M ANLEGG- OG MILJØSERVICE AS

VITRA

Vitra C3

- Snørydding
- Renhold
- Hage & Park

Det gir en optimal total økonomi hele året!

TENAX INTERNATIONAL
CLEANAIR SWEEPERS

Tenax Electra

- Markedets eneste helelektriske feiebil
- 3 timer ladetid
- 8-10 timers driftstid

MaxWind

- 100 % elektrisk feiemaskin
- 0% CO2 utslipp
- lav lyd

www.a-m.no

A^M ANLEGG- OG MILJØSERVICE AS

Kontakt: Dag E. Aarøe

Tlf: 90 77 71 00 - Mail: dag@a-m.no

Skolmar 35 - 3232 Sandefjord - Telefon: 33 48 71 00

Tlf: 46 43 39 10

Servicepartnere over hele landet.

Oppstøtting som avbøtende tiltak for greinbrekkasje.

Avbøtende tiltak

Når et tre blir kategorisert som et risikotre står vi ovenfor tre valg. Vi kan enten felle treet, utføre tiltak som reduserer risiko (såkalt avbøtende tiltak), eller vi kan la være å gjøre noe som helst.

Hvilken løsning som velges kommer i stor grad an på hvor stor risiko den som eier eller den som har forvaltningsansvaret for treet vil akseptere å bære. Blir treet felt er spørsmål om risiko og ansvar ute av verden for godt, men heldigvis vil det ofte finnes et vel så godt alternativ. I mange tilfeller vil beskjæring være et avbøtende tiltak som reduserer risiko til et

akseptabelt nivå. Det kan også være aktuelt å bardunere, avstive, eller støtte opp svake deler av treet, men det dersom slike løsninger velges er det viktig at installasjonene følges opp med kontroll og vedlikehold. Hvis ikke vil de bare utgjøre en falsk trygghet. Det er viktig å være bevisst på at det også følger med et ansvar for den som installerer slike innretninger i trær. Samtidig vil bestilleren som forvalter et slikt tre ha ansvar for at kontroll og vedlikehold skjer etter de retningslinjer fabrikanten av utstyret som benyttes foreskriver.

I andre tilfeller kan det være nok å fjerne lekeapparater og sittebenker og liknende som er plassert innenfor treet's målobjektsonen. Målobjektsonen er det området treet, eller deler av treet vil falle ned over og dekke ved en eventuell bristsituasjon. For særlig verdifulle trær kan det eksempelvis være aktuelt å fysisk avsperre et område rundt treet, eller legge om en gang/sykkelvei som passerer under selve målobjektsonen.

Jeg opplever av og til at noen også velger det siste alternativet som var å ikke foreta seg noe som helst. Dette er en dristig vei å gå og som vil innebære å påta seg en større del av et fremtidig ansvar for en forutsett hendelse. Det kan vi verste fall få et juridisk etterspill det vil være alt annet enn fornøylig å stå i.

Epilog

Selv om det ikke finnes noen form for registrering av trær som kollapser og

faller over gater, parker, gravplasser, skolegårder, barnehager osv. har jeg gjennom mer enn 40 års virke som arborist en bestemt oppfatning av at antallet slike hendelser er stigende, og at de kommer oftere. Jeg hører noen si at det var like ille før bare at det ble ikke hauset opp i like stor grad som det gjør i dag, men det er jeg på ingen måte enig i.

Mye av den strukturerende beplantningen vi finner i parkene og gatene våre begynner å dra på årene. De eldste er nærmer seg 150 år og noen til og med enda eldre. For gatetrær er det imponerende å se at de har overlevd så lenge i et miljø med så store belastninger. Likevel er det mange som har gitt tapt og mange som fortsatt står nærmer seg naturlig nok avviklingsfasen. Faktum er at den strukturelle beplantningen som også er en del av vår kulturarv begynner å nå en alder hvor de også av naturlige årsaker begynner å takke av. På toppen av det hele må vi ta innover oss at klimændringene også har medført både kraftigere og hyppigere vindhendelser. Kombineringen av store gamle trær i siste del av klimaksfasen, ofte med strukturelle utfordringer, og mer vind av det sterkeste slaget, ser jeg på som en økende utfordring. Utfordringen blir ikke mindre når døende trær i bymiljø får større verdi jo dårligere de blir. Denne utviklingen er i ferd med å gå for langt. Det er på tide at problemstillingen løftes frem og tas tak i, for å finne en bedre balanse mellom økte verdier knyttet til trær i bymiljø og hensyn til risiko, trygghet og ansvar. ■

Kilder:

Risikotrær, Iben M. Thomsen og Simon Skov, ISBN: 978-87-7387-37-4 (2023)

Tree Risk Assessment ISA – Julian A. Dunster, ISBN: 978-1-881956-99-0, (2017 second edition)

Tree Static and Tree Inspections Lothar Wessolly & Martin Erb, ISBN: 978-3-87617-143-2, (2016)

The Body Language of Trees Claus Mattheck, ISBN: 978-3-923704-89-7, (2025)

Urban Tree Health, Jerry Bond, Urban Forest Analytic LLC, (2012)

Branch Junctions: A classification system for arborists, Duncan Slater, ISBN: 978-0-900978-74-6, (2022)

Modern Arboriculture, Alex L. Shigo, ISBN: 0-943563-09-7, (1991)

Treklatrebutikken
www.treklatrebutikken.no

BENDERS MARK

MØBLER, KUNST OG INSTALLASJONER

TRAIN BETONG MURBLOKK

SIENA BETONG SITTEBENK

VANNFALL I BETONG PRODUSERT ETTER
KUNDENS ØNSKE OG MÅL

Granitt og betong, sammen eller hver for seg. Skap et utemiljø som er funksjonelt, praktisk og gir en hyggelig atmosfære. Granitt kan formes til praktiske formål eller som en utfordring til sansene. Betong gir mange muligheter med sin formbarhet, kun fantasien setter grenser.

BOHUS KUNST GRANITT

Det naturlige valget

Geir-Arne Gundersen

Salgssjef Infrastruktur

Tlf: 9139 39 90

Epost: gag@benders.no

Fredrik Trummar

Distriksansvarlig

Tlf: 47 80 71 13

Epost: ft@benders.no

Eirik Hatlem

Distriksansvarlig

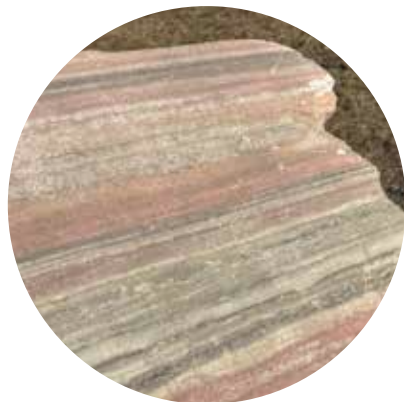
Tlf: 95 882 882

Epost: eh@benders.no

NORSKE STEINTYPER

Test deg selv: Finn koplingene mellom bildene!

IDE: OLE BILLING HANSEN FOTO: OLE BILLING HANSEN OG HANNE POLLEN

1.

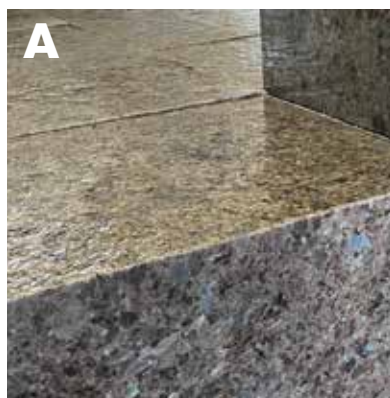

FOTO: DAG EVIND GANGÅS

2.

3.

4.

Løsningen på oppgaven kommer i park & anlegg utgave 5/2025.

Bildene (A-H) viser følgende steintyper:

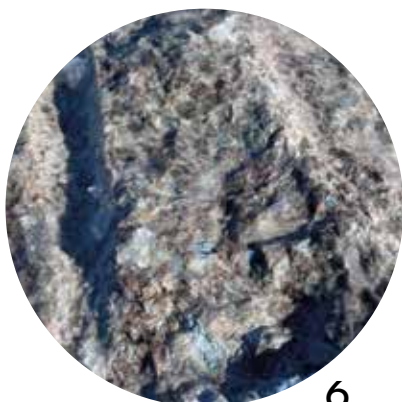
Anortositt
Drammensgranitt
Iddefjordgranitt
Kleberstein

Larvikitt
Leivsetmarmor
Ottaskifer
Ringerikssandstein

Kople til detaljbildene
 (1-8) og kategoriser steintypene.

8.

6.

5.

7.

Mount Moriah gravplass ligger i sidebratt terreng, med terrasserte graver.

Graven til Wild Bill Hickok.

Mount Moriah gravplass i Deadwood

Mount Moriah gravplassen ble grunnlagt 1. juni 1878 på Mount Moriah i byen Deadwood i South Dakota i USA. På dette historiske gravstedet ble de fleste av Deadwoods første innbyggere begravet.

TEKST: **HANNE POLLEN** FOTO: **DAG EIVIND GANGÅS**

Menneskene som døde i Deadwood mellom 1875 og 1938 ble begravet her. De kanskje mest kjente historiske personene fra byen, Wild Bill Hickok og Calamity Jane, er gravlagt her.

Historiske Mount Moriah ligger på et fjellrikt platå med utsikt over Deadwood Gulch. Gravplassen ble etablert i 1878 av Lawrence County Commission i senviktoriansk stil, og sies å være det siste hvilestedet for vestlige legender, mordere, madamer og grunnleggere av Deadwood.

Ulike typer graver i seksjoner

På gravplassen er det en seksjon som kalles Potter's field, med gravene til ukjente personer eller byfolk som kom fra Deadwood og hvor mange ble gravlagt uten gravstein eller markør. Det er en jødisk seksjon, ettersom det var et stort jødisk

Graven til Calamity Janes.

Gravstøtte med fortelling om statusforskjeller.

Saloonen i Deadwood der Wild Bill angivelig endte sitt liv.

Deadwood.

samfunn i begynnelsen av Deadwoods historie. Mange av inskripsjonene er skrevet på hebraisk på de jødiske gravene.

En seksjon er merket som en massegrav. En annen del er en egen gravplass for barn. Denne ble etablert på grunn av det store antallet barn som har dødd av tyfus, kolera og vannkopper. Tidligere var det mange kinesiske graver på Mount Moriah men bare to gjenstår, da resten har blitt gravd opp for å bli sendt tilbake til Kina og begravet på fødestedene sine.

Veteranseksjonen inneholder mange graver fra borgerkrigen og indianerkrigene. Krigsveteranene er gravlagt med gravsteiner levert av USAs regjering på forespørsel fra familiene til de døde. Det amerikanske flagget vaier over gravplassen døgnet rundt. Det har den gjort siden første verdenskrig, etter at gravplassen fikk tillatelse fra den amerikanske regjeringen til å heise flagget non-stop til ære for de døde veteranene. ■

Kilder: Wikipedia og City of Deadwoods nettside

Aase Landbruk a.s

CAPTAIN

CAPTAIN TRAKTOR

NYHET!

CAPTAIN TRAKTORER –
KOMPAKT, KRAFTIG OG PRISGUNSTIG!

- ✓ Perfekt for serviceoppdrag i kompaktklassen, med 26 hk Mitsubishi motor og valgfri gir- eller hydrostatversjon.
- ✓ Utstyrt med flatt gulv, høyt komfortsete, 900 kg løftekapasitet, og en svingradius på kun 275 cm – ideell for små, trange arbeidsområder.

TA KONTAKT MED OSS FOR VEILEDNING OG TILBUD!

46815128

<https://www.aaselandbruk.no/>

post@aase-landbruk.as

NLA Hordaland retter fokuset på gravplassene i Bergen

Torsdag 03. april inviterte landskapsarkitektforeningen til en fagkveld på Litteraturhuset, med «gravplassen i byen» på agendaen. Gravplassene utgjør store, parkmessige, grønne lunger i byen. De er det siste hvilestedet vårt, et sted å minnes de som ikke lenger er blant oss, og et sted som skal bestå i flere hundre år - noe som må reflekteres i utformingen. Gravplasser skal tilby et utvalg gravformer, hvorav navnedde minnelunder og urnevegger er mer og mer etterspurt de siste årene - også på bygdene. Dette er en positiv utvikling av hensyn til arealbruk og reduksjon av naturinngrep. Samtidig kan kanskje askespredning på gravplass bli et alternativ for fremtiden? Med andre ord - gravplassen har en stor betydning og er samtidig i en spennende utvikling. NLAH inviterte derfor landskapsarkitekter, arealplanleggere, kirkelige fellesråd, anleggsgartnere og andre med interesse for gravplass til et åpent arrangement, der et knippe fagpersoner med særlig innblikk i gravplassutforming og -forvaltning satte fokus på: *Hvordan utformes den gode gravplassen?* Introduksjon til gravplassplanlegging v/Åse Skrøvset, Bergen kommunes arkitektur og byformingsstrategi som premisser for utforming av våre omgivelser v/Ingvild Nesse, *Hvordan gjør vi det i Bergen kirkelige fellesråd - og våre ambisjoner* v/Inghild H. Hansen og *Erfaringer fra bruk av arkitektkonkurranser for gravplasser i Trondheim* v/Liv Svare (på Teams). Arrangementet ble avsluttet med en sofasamtale, der muligheter, utfordringer og spørsmål ble drøftet. NLAH takker for oppmøtet og engasjementet!

Bilde fra arrangementet.

TEKST OG FOTO: NLAH

HAVE & LANDSKAB PÅ LEDREBORG SLOT

3. TIL 5. SEPTEMBER

Få en GRATIS
billett til HL25

Område for
kirkegårdsprodukter
og tjenester

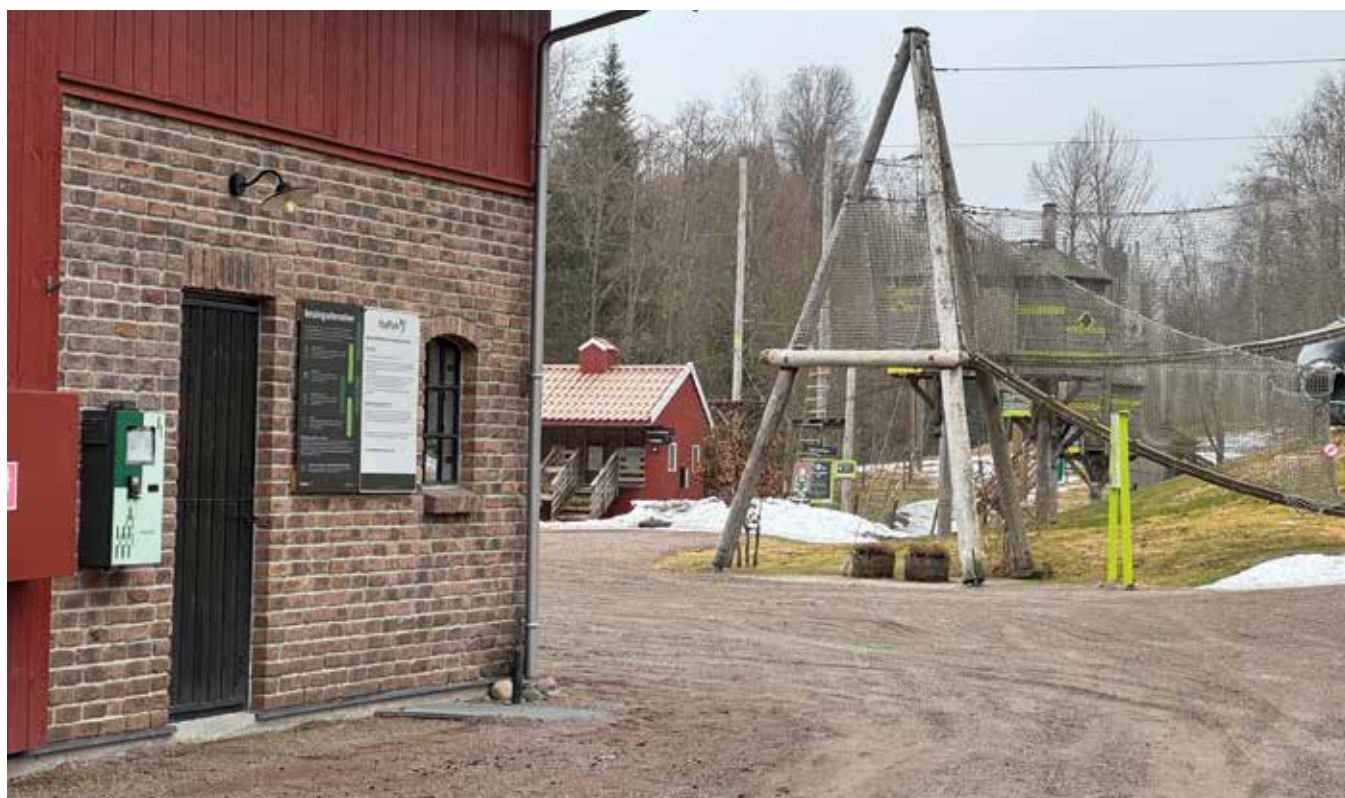
Minikurs og
debattmøte om
kirkegårdstemaer

Live installasjon -
kunst og gjenvinning
på kirkegården

Jobber du med kirkegårder og gravplasser? Så det er mye å se frem til på HL25. I tillegg til det spesielle kirkegårdstemaet kan du se alt det siste innen trær og planter, maskiner og elektriske kjøretøy, belegningsstein, parkmøbler og mye annet.

HAVEOGLANDSKAB.DK

Hovedkontoret til Høyt & Lavt gruppen, med klatreparken og testområdene rundt. I bakgrunnen er et eksempel på konseptet «Nett og sprett» som er en mellomting av klatrepark og lekeplassinneinstallasjon. I denne kan barn klatre og utfordres i høyden uten å måtte sikres med sele.

Aktivt mellom trærne

For rundt 15 år siden bygget Høyt & Lavt sin første klatrepark på Steinsholt i Vestfold. Siden den gang har de stått for en rekke klatreparker og naturlekeplasser rundt om i landet og i Sverige. Nå merker de økt interesse for konseptet «naturlekeplass», gjennom hyppige henvendelser fra private og kommersielle aktører. Mange vil ha en lav klatrepark fra Høyt & Lavt sitt «Adventure Concepts».

TEKST OG FOTO: **HANNE POLLEN**

De rundt 15 fast ansatte i firmaet Høyt & Lavt gruppen har sin arbeidsplass på hovedkontoret i Vestfold. Kontorlokalene ligger i «gårdstunet» som ble bygget som scenografi og scene for film- og teaterproduksjonen «Gråtass». Kontorplassene inngår i et større og sammen-satt anlegg der hoveddelen utgjøres av den første, og fremdeles største, klatreparken til Høyt & Lavt.

Klatreparkanlegget ble etablert i 2009 og har vært i konstant utvikling siden den gang. Her testes nye elementer til lekeplasser og klatreparker. Kvaliteten

på materialer, som fallunderlag av flis og bark, er lagt ut i testfelt og vurderes over tid. Om sommeren er det full aktivitet i klatreanlegget, som kan nås på mindre enn én time fra hele Vestfold. park & anlegg tok turen til Høyt & Lavt i lavsesong, på en grå dag, i slutten av mars. Der møtte jeg daglig leder Amund Melås og markedsjef Olav Tarjei Valebjørg.

Naturlekeplasser i vinden

«Vi merker et sterkere og sterkere ønske hos folk at ungene skal ut i naturen og

være tett på naturen. Det er en kjempefordel å kunne plassere et lekeapparat i en allerede eksisterende skog, mellom trærne og med skogsbunn, flis eller bark som fallunderlag, sier Olav Tarjei Valebjørg. – Det ikke-statistiske ved at det er bevegelige elementer stimulerer motorisk utvikling og man får en forskjellig opplevelse hver gang. I klatreanleggene oppdager man nye ting hver gang, utdypes Olav Tarjei. Naturlekeplassene bygges etter samme lest som klatreparkene, bare i lave versjoner. De anlegges i trærne, av og til i kombinasjon med

Daglig leder Amund Melås og markedsjef Olav Tarjei Valebjørg.

Testfelt for fallunderlag av bark, som har stått over noen sesonger.

stolper, der det ikke er nok trær tilgjengelig. Anleggene tilpasses alltid til det stedet de bygges med utgangspunkt i det som finnes på stedet. Der det ikke finnes egnede trær å bygge i kan lekeplassene etableres på kun stolper.

Høyt & Lavt var tidlig ute med å kalle lekeplassene sine for «naturlekeplasser» - nå har begrepet blitt mer allment brukt og det etableres flere typer naturlekeplasser rundt om i landet. Firmaet får nå mange flere henvendelser fra entreprenører og profesjonelle aktører enn bare for få år siden. I prosjektbeskrivelsen av lekeanlegg står det nå ofte at det skal leveres klatrelementer eller lav klatrepark fra Høyt & Lavt. Henvendelsene gjelder både etablering av større nærmiljøanlegg eller mindre anlegg eller enkeltelementer til et borettslag. I alle prosjektene hjelper gjerne Høyt & Lavt til med å tilpasse og velge aktiviteter som passer inn i det aktuelle området som skal bygges.

Restrisiko og konsekvensvurdering

Lekeplassene fra Høyt & Lavt bygges etter gjeldende lekeplasstandard. Det har vært en læringsprosess å tilpasse

klatreparkkonseptet til lekeplassformat. For at anlegget skal være spennende og motorisk utfordrende må det innebære elementer av risiko. Det gjelder å definere riktig nivå på risikoen, gjennom konsekvensvurdering. Den nye ISO-standard (ISO 4980) gir mer rom for å vurdere risiko basert på skjønn. Lekeplassinspektørene skal etter den nye standarden involveres fra start. I samarbeid med aktuelle aktører i prosjektet vurderer lekeplassinspektørene potensielle konsekvenser og risikoaspekter, noe som gir større aksept for restrisiko, og reduserer faren for at anlegget må rives i ettertid grunnet manglende skjønn.

En stor del av suksessen med klatreparkene og naturlekeplassene til Høyt & Lavt er at man utfordres, motorisk og psykologisk. Å overkomme frykt og klare å mestre krevende fysisk utfoldelse gir mestringsfølelse og øvelse på risiko-vurdering. Dette er sentrale elementer i barns (og voksnes) utvikling. Høyt & Lavt opplever stadig at lekeplasser beregnet på mindre barn også fanger en eldre aldersgruppe, med større barn og ungdommer.

Høyt & Lavt bygger rundt 10-15 le-

keplasser i året og dette spin-off produktet fra klatreparkene har blitt en viktig del av forretningen. Naturlekeplassene kommer i svært ulike størrelser og prisklasser. De største anleggene kan være initiert og drevet av en skoles FAU, som søker spillemidler og får finansiert deler av eller alle elementene i naturlekeplassen. Høyt & Lavt anlegg støttes av Norsk Tippings spillemidler. Det oppstår etter hvert flere samarbeid mellom FAU og kommunen rundt etablering og skjøtsel av disse nærmiljøanleggene.

Bygger i tre

Alle elementene i lekeparkene er bygget i naturmaterialer. Treverket er malmfuru fra Østerdalen. Fra 2015 har Høyt & Lavt bygget alle anleggene selv og de bidrar til oppfølging og erstatning av deler når det blir behov for det. – Til tross for at de er bygget i levende materiale, som trevirke, har lekeparkene lang levetid. Det er et resultat av utvikling over tid, sier Amund Melås. Høyt & Lavt har flyttet mer og mer av produksjonen av elementene hjem til Norge og de samarbeider med en ASVO-bedrift i

Os utenfor Bergen. Denne bedriften produserer alt av treverk til klatreparkene og lekeplassene. Høyt & Lavt ønsker å operere bærekraftig i alle ledd og mener at det å produsere lokalt også er økonomisk bærekraftig. De har som mål å produsere alt i Norge og nærmer seg å oppnå dette. ■

Fakta

Arbeidssamvirketiltak (ASVO) er et tilbud til yrkeshemmede med trygdeytelser og som ikke kan nyttiggjøre seg andre arbeidsmarkedstiltak. Målet med tiltaket er å skape varige arbeidsplasser som hjelp til å utvikle ressurser hos yrkeshemmede. Del-takerne beholder sin uførepensjon og arbeidssamvirket får årlig driftstilskudd per plass. Arbeidssamvirke er i stor grad benyttet for personer med utviklingshemninger. Det finnes en rekke ASVO-bedrifter over hele landet.

Kilde: Wikipedia

De som har sett TV-serien om Gråtass kjenner kanskje igjen låvebrua. Nå huser bygget felleslokaler for bl.a. sosiale arrangementer for dem som har kontorlokaler her.

MULTI ONE

KJØP MULTIONE
FRA 299 000,-
 (MultiOne 4.2k)

Motorkraft fra 20 til 75 hk
Tipplast fra 320 til 3180 kg
Oljeflow fra 19 til 95 l/min
Hastigheter fra 8 til 35 km/t
200 tilpassede redskaper

Din MultiOne-forhandler gir deg
knallgode tilbud på hele utvalget

HCP
 Finn forhandler på www.hcpetersen.no

Vi dyrker fremtiden

Bestill blomsterløk hos oss!

Vi tilbyr stort sortiment med mange spesialiteter, og gir gode råd på veien.

Kontakt:

Staffan Bengtsson

Produktsjef blomster gartnerier og planteskoler

Tlf.: 916 93 103, e-post: staffan.bengtsson@norgro.no

Kristin Bjørgli

Fagkonsulent blomster

Tlf.: 952 79 237, e-post: kristin.bjorgli@norgro.no

Hildegunn Skeide

Fagkonsulent blomster

Tlf.: 993 52 543, e-post: hildegunn.skeide@norgro.no

Rigmor Standal

Fagkonsulent blomster, grønnsaker og integrert plantevern,

Tlf.: 976 15 063, e-post: rigmor.standal@norgro.no

Merete Hokstad

Ordrebehandler blomster

Tlf.: 918 26 183, e-post: merete.hokstad@norgro.no

Grønnsaker dyrket fram i høyden. Foto: Oslo Pensjonistforsikring

Sesongstart for takhagen på Økern Portal

På toppen av næringsbygget Økern Portal i Oslo ligger Nord-Europas største spiselige takhage. Den 7 000 kvadratmeter store takparken inneholder tusenvis av spiselige vekster, løpebane, treningsapparater, bikuber, sitteplasser og store arealer for dyrking av frukt, urter og grønnsaker.

TEKST OG FOTO: **PRESSEMELDING ØKERN PORTAL**

Lørdag 12. april åpnet Nord-Europas største spiselige takpark for ny sesong – og i år ble sesongstarten kombinert med «Barnas påske», et gratis arrangement fylt med aktiviteter for store og små inne i bygget. – Vi ønsker alle velkommen til Økern Portal, sier Richard Groven. Han er forvaltningsdirektør i Oslo Pensjonistforsikring, som eier bygget. Groven forteller at om lag 40 000 besøkere det grønne taket årlig. – Visjonen for Økern Portal er å skape et bærekraftig fellesskap

mellom næring og nærmiljø. Takparken er et godt eksempel på dette. Her kan man dyrke grønnsaker og samhold, nyte utsikten, eller ta en treningsøkt i høyden, sier Groven.

Dyrker frem to tonn med frukt, urter og grønnsaker

Det er bybonde Erin Dumbauld, i selskapet U.Reist, som ivaretar plantene på taket. Hun anslår at det i fjor ble produsert nær 2000 kg. spiselige

vekster i takåkeren. – Det er fantastisk å se hvor mye det er mulig å dyrke på et tak midt i byen. Og enda bedre – alt som dyrkes her går til lokal matproduksjon, både til byggets egne restauranter og til medlemmene i samdyrkelaget, sier hun. Samdyrkelaget er et tilbud der andelshavere får være med og lære om urbant landbruk i høyden sammen med bybonden og hennes kolleger. – Tilbudet er åpent for alle og populært, men vi har fortsatt noen få

Økern Portal takpark. Foto: Vedal

plasser igjen for årets sesong, legger hun til.

Gjennom flere år med dyrking i høyden, har Dumbauld høstet verdifulle erfaringer.

– Klatrebønner, salater og selleri er noen eksempler på grønnsaker som trives godt. Vi har prøvd oss frem og lært mye. Det er ikke helt som å dyrke i bakken – på taket må jorden være luftig og

lett, og vi er mer utsatt for vind enn nede på bakkeplan, forklarer hun.

Vil ha flere grønne tak i byen

Dumbauld brenner for urbant landbruk, og håper at flere eiendomsutviklere får øynene opp for hva takflater faktisk kan brukes til. – Vi burde utnytte flere tak på denne måten. Det gir både grønnere byer, tilgang til kortreist mat og skaper

Urbant landbruk på toppen av Økern Portal. Foto: Oslo Pensjonistforening

Fakta

- Oslo Pensjonsforsikring AS har utviklet og eier Økern Portal.
- Visjonen for Økern Portal er å skape et bærekraftig fellesskap mellom næring og nærmiljø.
- På toppen av bygget er Nord-Europas største spiselige takhage. Her er det tusenvis av spiselige vekster, bikuber, løpebane og treningsapparater.
- Takhagen har om lag 5 000 kvadratmeter med dyrkbart areal.
- Takhagen har et eget samdyrkelag som består av beboere i nærmiljøet som praktiserer og lærer om urbant landbruk. Initiativet er i regi av U.Reist som drifter taket.
- Nærliggende skoler og barnehager inviteres også opp på taket.
- Økern Portal huser flere spisesteder og kaffebarer.
- Disse bruker urter, grønnsaker og frukt fra takhagen.
- Dark Design Group ved DARK Arkitektur, Lark Landskap, og Zinc interiør står bak arkitektur, utforming av landskap og takpark, samt interiør i alle fellesarealer og hos enkelte av leietakerne.

Åpningstider for takhagen:

Mandag – fredag: 08:00 – 20:00
Lørdag – søndag: 09:00 – 18:00

Erin Dumbauld er bybonde og ivaretar Nord-Europas største spiselige takhage på toppen av Økern Portal. Foto: U.Reist

Erin Dumbauld overleverer grønnsaker til kjøkkensjef Marius Haug i 4Service, som driver restaurantene i Økern Portal. Foto: U.Reist

en arena for fellesskap og læring. Taket her er et bevis på at det går an – og det gir virkelig mening, sier hun. Siden åpningen i 2021 har takhagen høstet anerkjennelse – blant annet med

DOGA-merket for design og arkitektur og Scandinavian Green Roof Award i 2022. – Utmerkelsene handler ikke bare om matproduksjon – det handler også om bærekraft, trivsel og innovasjon.

Taket er en plass for både rekreasjon, trening, læring og samhold, sier Groven. Han legger til at taket spiller en viktig rolle for å dempe flomfaren i nærområdet da vegetasjonen fanger opp og forsinker regnvann fra å nå avløpssystemet.

Lærer barn om natur og kretsløp i takhagen

Også barnehager og skoler benytter seg av takhagen. Dumbauld forteller at barn blir invitert opp til lek og læring i de grønne omgivelsene. – Vi har blant annet et meitemarkhotell – en kompostinstallasjon hvor barna kan se hvordan meitemark omdanner mat- og plantester til ny næringsrik jord. Gjennom vinduer kan de følge prosessen og lære om sirkulære kretsløp på en konkret måte, sier hun. Lørdag 12. april markerte altså både starten på dyrkesesongen og “Barnas påske” i Økern Portal. – Vi ser frem til en ny sesong i takhagen, og ønsker alle velkommen til Økern Portal, avslutter Groven. ■

Cat® minimaskiner med mange finesser som gjør arbeidsdagen enklere. Rask levering.

Pon Equipment AS
www.pon-cat.com/minimaskiner

Vinnerne av designkonkurransen Streetlife «Lost Sites» er annonsert

Resultatene av Streetlife Design Competition 2025, organisert av Streetlife og Landezine, er offentliggjort. Årets konkurranse inviterte studenter og nye fagfolk innen landskapsarkitektur og relaterte felt til å velge et «tapt sted» og foreslå et nytt design for dette stedet. Konkurransen mottok 86 bidrag fra hele verden. Prisutdelingen ble holdt i Leiden, Nederland, 28 mars 2025 og 10 finalister presenterte prosjektene sine. Etter dette vurderte og kunngjorde juryen tre konkurransevinnere og tre hederlige omtaler. Førstepremien gikk til «Re-Envisioning Lives» av Yangyi Li, Menghan Yu og Xinyi Zhang fra Universitetet i Pennsylvania. Utdrag av omtalen: Prosjektet kommer med et kontroversielt

Vinnerprosjektet «Re-Envisioning Lives» av Yangyi Li, Menghan Yu og Xinyi Zhang fra Universitetet i Pennsylvania. Foto: Streetlife

forslag om å bygge en «fengselsskraper» i New York i byens Chinatown. Dette tårnet skal da erstatte det nåværende «Tombs»-interneringsanlegget og tjene som et alternativ til Rikers Island. Det vil kunne bli det høyeste fengselet i verden. Forslaget tenker nytt om kriminalomsorgen som ikke bare et fengsel, men som et samfunnsorientert sted, som kan ivareta et økologisk ansvar. Designet legger vekt på åpenhet, demontering av tradisjonelle typologier til fordel for omsorgsbaserte systemer og bygningens fasade gjort til et levende habitat for dyreliv.

Kilde: Pressemelding Streetlife (oversatt av park & anlegg)

WELAND
DESIGN™

PRODUKTER TIL UTEMILJØET

- når kvalitet og design er viktig!

Les mer om våre
produkter for park
og hage.

weland.no | 46 93 91 00

BORG MASKIN AS

Lagertømming
Knalltilbud
Overligger

Proff maskiner fra GRILLO

Oppsamlere fra 220-1400 liter.
Alle store modeller er høytippende.
Kan kjøres med bioklipp.
Diesel eller elektrisk motor.
Klippebredder fra 80-180 cm.

NÅ: 20-30% rabatt

Nettopriser fra kr 131.500,- til 543.700,-

Vi trenger plass på lageret vårt!

FD 220E

Elektrisk

FD 900

4WD

Yanmar diesel

FD 2200TS

4WD

Yanmar diesel
Komforthytte

FD 13.09

4WD

Yanmar diesel

Planteanvendelse i praksis

I fire år har Henning Looft skrevet en føljetong i det danske fagbladet Grønt Miljø om plantebruk i grøntområder. Nå er serien ferdigstilt og utgitt som bok av Forlaget Grønt Miljø.

TEKST: GRØNT MILJØ FORLAG OG HANNE POLLEN FORSIDEFOTO: HENNING LOOFT

Vi hører ofte at grøntområder bør være viltvoksende av hensyn til biologisk mangfold. Og det bør de. Men grøntområder må være mer enn ville, og de må kunne bidra til mer enn å løfte det biologiske mangfoldet. De må i tillegg kunne styrke klimatiltak, gi sanseopplevelser og tilføre frodighet til omgivelsene våre. Og det kommer ikke av seg selv. Det er behov for fagfolk.

Dette kan du få et grundig innblikk i i Henning Loofts nye bok «Planteanvendelse i praksis», som nettopp er utgitt. Det er en håndbok med instruksjoner for fagfolk som jobber med planter og beplantning i urbane områder og i landskapet.

Boken hviler på forfatterens egne er-

faringer gjennom mange tiår og det han har samlet fra muntlige og skriftlige kilder, inkludert den begrensede forskningen som finnes. Henning Looft viser ikke minst til landskapsarkitekten Jørn Palle Schmidt (1923–2010), som han møtte i studietiden. Henning Looft er selv landskapsarkitekt MDL (f. 1953). Han har vært landskapsarkitekt i Roskilde og Herning kommuner, bygartner i Aarhus kommune og partner i arkitektfirmaet moos+looft landskapsarkitekter. – Boken presenterer velp prøvde metoder og teknikker slik at plantinger kan etableres og utvikles på en vellykket måte, sier Looft.

Boken er først og fremst rettet mot grønne fagfolk som landskapsarkitekter, driftspersonell og studenter i feltet. Den

er imidlertid skrevet slik at alle som er interesserte kan henge med. Bokens seksjoner kan leses separat og kan fungere som oppslagsbok. Boken inneholder også praktiske instruksjoner som egner seg som eksempler eller som vedlegg til avtaler.

Boken er fylt med illustrasjoner og eksempler, og de fleste av dem er fra Herningområdet. Dette har vært praktisk slik forfatteren bor her, men som Henning Looft sier – Det tyder også på at lokalt, i Herning og mange andre steder, kan man finne interessante elementer, alt fra de minste hverdagslandskap til stor-slått landskapsarkitektur, så lenge fagpersonene har vist faglig omsorg. Inspirasjon finnes overalt. ■

Se hele bildet

Breddemediene og dybdemediene trenger hverandre, for å gi et mest mulig fullstendig bilde. Fagpressens 240 medlemsmedier bidrar daglig til bedre forståelse av samfunnet. I samarbeid med NRK er det laget en egen «Fagpressen-lenke» for å gjøre spesialistkunnskapen i fagmediene mer tilgjengelig for NRKs redaksjoner.

Se mer på fagpressen.no/dybde

Fagpressen

– samler og utvikler kraften i 240 fagmedier!

park & anlegg

tenbyr.no

The TORO logo is displayed in white, bold, sans-serif capital letters within a red rounded rectangular background.The Hako logo is displayed in a stylized, italicized orange font with a horizontal line above the letters.

FÅ JOBBEN GJORT RASKT OG EFFEKTIVT MED TORO

eTimeCutter MR4275

- Batteridrevet med ZeroTurn
- 107 cm klippebredde
- Lang batteritid
- Perfekt for store områder!

eTimeMaster 76

- 76cm klippebredde
- 3-i-1 klippesystem
- Automatic Drive for raskt og effektivt arbeid på store plener

NORSK GARTNERFORENING'S TIDSSKRIFT.

Norsk Gartnerforenings Tidsskrift 1. mai 1925 15. årg. Nr. 9

Allé av lønn og lind

Vi planter år om annet ikke så lite med pryd- og allétrær, men ikke alltid tenker vi på å forene det nyttige med det vakre og behagelige.

Dette kan nemlig godt gjøres både til ens eget og samfundets beste.

Det vilde f. eks. være av ikke ringe betydning for et rikere bibeite og en rikere honninghøst, om våre gartnere og andre vilde strekke sig lengst mulig i valget av honninggivende sorter.

Til alléplantning vil f. eks. lønn og lind passe fortreffelig.

Nu kan man jo ha sine særskilte meninger om hvilke sorter der er penest eller vil passe best for øiemedet, og i en park vil man jo gjerne ha mange forskjellige trær og busker.

Men for den der kanskje er litt i villreid med hvad de skal velge eller som ikke har noen annen sort de har lagt sin

spesielle elsk på, vil jeg få lov å si: plant lønn og lind!

Disse trær gir et godt beite for biene – den siste kan nok være litt lunefull, men så gir den til gjengjeld overflod av honning i gunstige somre.

Ingen kan nekte at disse er stolte, vakre trær, som er verd å plante.

F. eks. lønn, når den står inntullet i sitt blomsterskrud, må enhver naturvenn innrømme at den er et fagert skue.

Og fra den mektige blomsterkrone lyder et dempet sangbrus av tusener summende bier og andre insekter.

Kan man tenke sig noget herligere enn en slik allé av lønn – gå der å svale sig under et slikt veld av duftende blomster og lytte til bienes fredfulle og behagelig summende musikk?

Det er en vederkevelse som løfter opad fra døgnstrevets kav og bekymringer og virker lægende og beroligende på de trette og oprevne nerver.

Plantning av løvtrær mellom husene er også både pent og av en uvurderlig nytte under ildebrann. Til dette bruk er især lønn, men også lind godt egnet, da de er store trær, der gir en god beskyttelse.

For å kunne få fullt trekk av lønn og lind må man velge de rette sorter, da ikke alle er like gode honningskilder.

Av lønn er *Acer saccharum* eller Sukkerlønn den beste.

Den blomstrer i mai måned nettop på

en tid da der er for lite trekk for biene, som nettop da trenger godt trekk for å kunne bli sterke nok til hovedtrekket på kløver.

Acer platanoides og *A. pseudoplatanus* er de mest plantede, men disse er ikke så rike på honning som den første.

Av lind er den småbladede, *Tilia parvifolia* (T. cordata red. anm.) den beste. Den storbladede, *Tilia grandiflora* (T. platyphyllos red. anm.) er den mest plantede, men ikke så god.

Der er også mange andre vakre trær og busker som er verdifulle for en prydplantning, likesom de samtidig gir et godt bibeite.

Især alle pilarter er gode, likeså *Prunus*- og *Cornus*-sortene m. m. fl.

Robinia pseud. – *Acacia* – uekte *Acacia* – er et stort vakkert tre der trives bra iallfall i våre kysttrakter fra Oslo til Molde. Også i Trondhjem greier den sig ganske godt.

Blomstrer i juli – august med hvite blomster i tette klaser.

Gir et ypperlig trekk for biene.

Alle som skal plante allé eller prydhave i år glem ikke de små flittige bier der strever dagen lang for møisommelig å sanke dråperne sammen.

Plant honninggivende trær og busker, det hjelper biene og de øker den norske honningsproduksjon.

Magnus Roen

Vi leverer et komplett sortiment av grøntanleggsplanter til konkurransedyktige priser

- trær (spesielt)
- pydbusker
- klatreplanter
- vintergrønt
- stauder
- roser

E-post:
post@finnestadplanteskole.no
Mobil:
416 91 337

**FINNESTAD
PLANTESKOLE AS**
TOTALLEVERANDØR AV GRØNTANLEGGSPANTER
FINNESTAD PLANTESKOLE AS
FINNESTADVEIEN 385, 1880 EIDSBERG

Løsning - Quiz Trestammer

A=3 *Betula utilis* (himalayabjørk), **B=8** *Prunus maackii* (neverhegg),
C=6 *Fagus sylvatica* 'Atropurpureum' (blodbøk), **D=7** *Nothofagus antarctica*
(sørbøk), **E=2** *Acer pseudoplatanus* (platanlønn),
F=1 *Platanus x hispanica* (londonplatan), **G=4** *Pinus sylvestris* (furu),
H=5 *Acer pensylvanicum* (stripelønn)

ZENITH E

Grønn suksess i Oslo kommune:

- Vi går tom for tid før vi går tom for batteri.

Tekst: Åsa Stigsdatter Torp, Ariens Scandinavia AS

På jakt etter en miljøvennlig klipper

Etter at Bydel Nordre Aker i 2021 bestemte seg for å utføre vedlikeholdet i parkene selv, endte de opp med å gå til innkjøp av ZENITH E - en batteridrevet Zero-Turn fra Ariens.

- Vi har jo et krav på oss om å bruke utslippsfrie maskiner. Så da vi startet letingen måtte vi sikre oss at maskinen var fossilfri, samtidig som den hadde kapasitet til å utføre ulike jobber, forteller Knut Egil Hopland, spesialkonsulent teknisk i Bydel Nordre Aker. Til sammen har nemlig Bydel Nordre Aker 100.000 m2 med park som skal klippes.

- Det betyr at maskinen må være kraftig, og at batteriet har nok kapasitet til å holde ut hele dagen, sier Hopland.

I samarbeid med Grønvold Maskinservice fant de raskt ut at ZENITH E var en god kandidat.

- Egentlig var Ariens ZENITH E den eneste på markedet som kunne levere en maskin med såpass god kapasitet, fortsetter Hopland.

- Og den har levert over forventning - fra første stund, legger arbeidsleder i Bydel Nordre Aker, Øyvind Wæraas til.

Med hensyn til omgivelsene

Wæraas forteller om kvalitet og komfort som bidrar til en bedre arbeidshverdag.

- Maskinen er veldig stillestående, og det får vi en del positive tilbakemeldinger fra av beboerne rundt parkene. Dessuten trenger jeg ikke ha på hørselvern når jeg kjører den. Man kan fint høre telefonen ringe i lomma. Det gjør den vesentlig mer behagelig å kjøre enn en fossildrevet klipper. At den er stillestående sikrer nemlig mindre støy og uro for

KRAV OM UTSLIPPSFRIE MASKINER: Knut Egil Hopland, spesialkonsulent teknisk i Bydel Nordre Aker. Foto: Åsa Stigsdatter Torp.

beboerne som bor i nærheten av parkene. Hopland påpeker at dette er spesielt viktig med tanke på hvor nært parkene er plassert bebyggelse.

- Vi ønsker å skåne omgivelsene når vi arbeider, og det bidrar ZENITH E med å gjøre, forklarer Hopland.

Stabil kapasitet

Nå, etter å ha brukt ZENITH E i tre sesonger, er de fortsatt svært tilfredse med maskinen.

- Kapasiteten er helt rå. Ofte er det slik at batteriene får dårligere kapasitet etter litt bruk, men det har vi ikke opplevd. Vi ser at vi fortsatt bruker samme mengden prosent på parkene som vi gjorde året før, sier Wæraas. Han forteller at de alltid rekker å komme igjennom dagens oppgaver med god margin.

MED HENSYN TIL OMGIVELSENE: Knut Egil Hopland og Øyvind Wæraas synes ZENITH E er en maskin som tar hensyn til både miljøet og omgivelsene. Foto: Åsa Stigsdatter Torp

- Vi har alltid strøm igjen når vi er ferdige med å klippe parkene, dette til tross for at vi i tillegg til selve klippingen bruker maskinen som fremkomstmiddel mellom de ulike parkene. Vi går tom for tid før vi går tom for strøm.

Han påpeker også at den er enkel å bruke i ulikt terreng.

- Den er trygg å kjøre i bratte bakker, og man kan fint kjøre i langt kraftigere helninger enn det som er oppgitt fra leverandørens side. Det er et pluss når man kommer i skråninger og bakker der gresset også må klippes.

Lite vedlikehold

Etter tre sesonger skryter de også av hvor lite vedlikehold som kreves for å sikre god drift.

- Det er godt å vite at vi har en maskin som funker når den skal, og som ikke svikter underveis i oppgavene. Det er vi helt avhengige av når vi er ute på jobb, sier Wæraas.

Det er hos Grønvold maskinservice at servicen utføres. Etter å ha hjulpet Bydel Nordre Aker med å finne riktig maskin, har de også bistått med service og veiledning.

- Vi fikk raskt gode tilbakemeldinger etter at Bydel Nordre Aker begynte å ta i bruk maskinen. De kom innom kun for å fortelle oss hvor bra de syntes den fungerte. Det er veldig gøy, forteller Jørn Inge Andreassen i Grønvold Maskinservice.

Andreassen forteller at de er svært fornøyde med å kunne tilby maskinen også til andre proffaktører.

- Slike aktører trenger maskiner som kan kjøre røft, og som tåler

høyt arbeidstrykk. Zenith E modellene har utskiftbare batterier, noe som gir mulighet for å ha en ekstra batteripakke tilgjengelig ved behov. Og per nå er det ingen andre enn Ariens som kan levere en slik maskin.

Etter flere år som forhandler av ZENITH

E følger Andreassen seg trygg på anbefaling av maskinen til flere aktører.

- Vi har fulgt kundene våre tett og ser at klipperne fortsetter å levere og gi kundene våre mulighet til å tilby miljøvennlige og trygge løsninger.

FORNØYDE KUNDER: Jørn Inge Andreassen jobber i Grønvold Maskinservice. Han påpeker at ZENITH E står i særklasse hva gjelder kapasitet og kvalitet. Foto: Åsa Stigsdatter Torp.

Fra venstre: Krister Nielsen, Robin Bøe og Christoffer Ihle.

Spesialutformede utemøbler som attraksjon

Østre del av Sofienbergparken i Oslo ble i november 2024 oppgradert med ulike tiltak for å gjøre området mer attraktivt for uteopphold og aktivitet. Målgruppen var elever ved Sofienberg ungdomsskole og lokalbefolkningen på Grünerløkka. Prosjektet er tuftet på omfattende medvirkning. En av attraksjonene i prosjektet er en serie av spesialdesignede og norskproduserte utemøbler, laget og levert av norske Park & Bymøbler.

TEKST OG FOTO: **HANNE POLLEN**

Park & Bymøbler er en del av industri-selskapet Toolpack AS, som er en familiebedrift, med totalt 13 ansatte. De er lokalisert i Drammen, der de har administrasjonen, prosjekteringen og produksjonen på samme sted. Firmaet leverer egenproduserte møbler til anlegg i hele landet. Otto Oseberg startet industri-

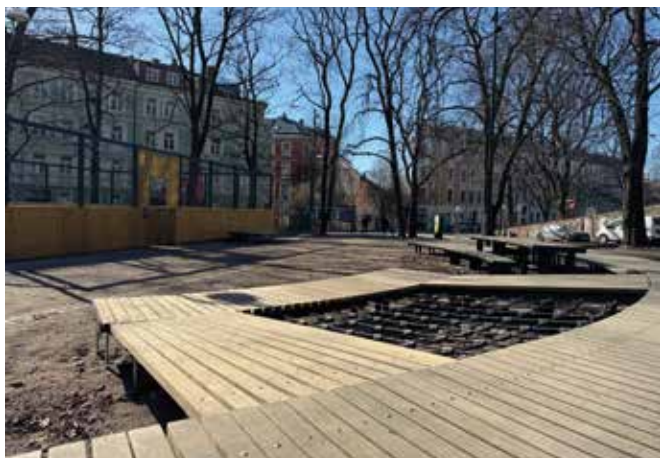
selskapet for over 25 år siden og er fremdeles aktiv i firmaet.

park & anlegg tok en tur til Sofienbergparken for å treffe tre karer som er sentrale i firmaet: Christoffer Ihle og Krister Nielsen, begge salgs- og prosjektkonsulenter, og Robin Bøe, som er produktdesigner og teknisk produkt-

ansvarlig. Robin har stått for den tekniske gjennomføringen av spesialmøblene i Sofienbergparken østre del og har fått brynt seg på flere utfordringer i prosessen med å finne gode løsninger.

Skreddersydd sirkulært utemøbel

Det mest spektakulære møbelet i parken

Den sammenhengende spesialmøbleringen inneholder også sitte-/liggenett og piknikbord med benk.

Bølgebenken innbyr til variert bruk.

er «sirkelbenken», som måler 71 meter i omkrets og inkluderer bølgende benker i varierende høyder, en scene, benkebord og et liggenett. Møblene har trespiler i kebony og understell av varmforzinket stål. Møbelinstallasjonen kan brukes til mye mer enn å sitte og ligge på ifølge Christoffer, som har observert møblene i variert bruk. Benkene og treinstallasjonene her kan brukes på mange ulike måter som å: løpe, balansere, sitte eller ligge på – på tvers og på langs. Møbleringen er dermed med på å fremme både sosiale møter og aktiv bevegelse. Den bølgete benken var krevende å få til i praksis og Robin brukte en stor del av sin tekniske erfaring til å komme fram til produserbare kurver i stål og treverk. Han, landskapsarkitekten fra Meta Landskap og Askim Entreprenør, jobbet tett sammen for at møblene skulle kunne produseres på en hensiktsmessig og kostnadseffektiv måte.

De omfangsrike møblene ble produsert i ca 1,5m lange moduler som ble montert av entreprenøren på stedet. I denne delen av Sofienbergparken er det mange flotte, gamle og svært verdifulle trær. Rotsystemene er omfattende og legger strenge føringer for alt nytt som skal installeres i parken. Grunnet behov for kontroll på plassering for ikke å skade røttene ble møblene produsert med bein som kunne justeres i lengde- og bredde- retning. Beina til møblene ble så finjustert etter sonene for røtter, og montert med punktfundamenter. I tillegg til spesialmøblene har Park & Bymøbler

Et soldekk eller en scene? Fritt valg.

levert trespilene til hengekøylene i Sofienbergparken. De er også et populært, og mye brukt, tilbud.

Med vekt på miljø

– Rundt halvparten av det vi produserer er spesialdesign, sier Krister. Siden hele bedriften er samlokalisert forenkles designprosessen, og man kan jobbe i 1:1-format med tegning og utføring. Robin er ofte i produksjonslokalene og finjusterer løsningene underveis. – Det blir en hands-on situasjon der jeg kan følge med på prosessen, og «tøye og bøye» til løsningene i løpet av produksjonsfasen, sier han.

Park & Bymøbler hevder å ha en svært effektiv produksjon. – Jeg tør påstå at det ikke er mange som har så lavt CO₂-utslipp som oss, sier Christoffer – Vi

Prosjektfakta

Prosjekt: Sofienbergparken Øst

Beliggenhet: Oslo

Oppdragsgiver/byggherre: Oslo kommune, Eiendoms- og byfornyelse-setaten

Landskapsarkitekt: Meta Landskap v/landskapsarkitekt Erik Myhr Munkeby MNLA

Entreprenør: Askim Entreprenør

Møbelprodusent: Park & Bymøbler (spesialmøblene og treverket til hengekøylene)

Byggeperiode: 2023-2024, ferdigstilt i november 2024

Prosjektperiode: 2021-2024

Hva er en EPD?

EPD er en miljødeklarasjon. Det er et kortfattet dokument som oppsummerer miljøprofilen til en komponent, et ferdig produkt eller en tjeneste på en standardisert og objektiv måte. Forkortelsen EPD brukes både i norsk og internasjonal sammenheng. EPD står for Environmental Product Declaration. En EPD lages på grunnlag av en livsløpsanalyse (LCA) etter ISO 14040-14044. De standardiserte metodene som sikrer at miljøinformasjon innen samme produktkategori lar seg sammenlikne fra produkt til produkt, uavhengig av region eller land. Hensikten er at kunden skal kunne sammenligne miljøprofil og foreta en vurdering og et valg basert på miljødeklarasjonen.

Kilde: <https://www.epd-norge.no>

Her er varierte oppholdsmuligheter.

bruker lite energi, vektlegger gode materialer og lager kortreiste møbler. Firmaet får av og til i oppdrag å rehabilitere eksisterende utemøbler for gjenbruk i anlegg. Det innebærer gjerne sandblåsing av detaljer, omlakkering og bytting av deler av eller hele trematerialet. - Men med våre produksjonsmetoder tenker jeg at det totalt sett kan være like, om ikke mer, bærekraftig å kjøpe nye møbler. I tillegg blir det blir ofte rimeligere, tilføyer Christoffer. Alle møblene som lages av Park & Bymøbler er ment å vare lenge. De lages av kvalitetsmaterialer, med Kebony Clear trevirke som standard i trespiler, og det skal være enkelt å skifte ut deler når det blir behov for det. Firmaet jobber kontinuerlig med EPD-dokumentasjon for alle sine produkter. De har satt seg som mål å være ledende i bransjen når det gjelder å redusere klimavtrykket for produktene gjennom hele livssyklusen. EPD-dokumentasjonen skal bidra til å optimalisere løsningene som skal til for å oppnå dette. ■

A M ANLEGG- OG MILJØSERVICE AS

Venieri VF 1.63 D TL

- HIGH FLOW
- 50 Hk
- Kjørepedal
- Air Condition
- Teleskop 3,7m løftehøyde
- Vekt 3.600 kg

Venieri VF 7.63 D

- HIGH FLOW
- 128 Hk
- Kjørepedal
- Air Condition
- Brytekræft 9.100 kg
- Vekt 8.750 kg

Deutz-Fahr 5115 DF TTV

- 4 hjuls styring
- Trinnløs
- 3 år TractorCare

www.a-m.no

Servicepartnere over hele landet.

A M ANLEGG- OG MILJØSERVICE AS

Kontakt: Dag E. Aarøe

Tlf: 90 77 71 00 - Mail: dag@a-m.no

Skolmar 35 - 3232 Sandefjord - Telefon: 33 48 71 00

Tlf: 46 43 39 10

Interaktiv deltakelse gjennom appen Mentimeter.

Fagdagen til Norske Anleggsgartnere – NAML i Mandal

Årsmøtet 2025 til NAML ble innledet med fagdag fredag 21. mars. Temaet for fagdagen var tilhørighetsspørsmålet for organisasjonen, som ble reist på årsmøtet i 2024 i Narvik, og som var satt opp som et viktig punkt på dette årsmøtet. Det var svært stort oppmøte på fagdagen og årsmøtet, med rundt 110 påmeldte deltagere.

TEKST OG FOTO: **HANNE POLLEN**

Nåværende arbeidsgiverorganisasjon for medlemmene i NAML er NHO Byggenæringen, og de sto for foredragene og faglig opplegg første halvdel av fagdagen. Etter lunsj ble opplegget mer uformelt og aktivt, kickstartet med motivasjonsinnlegg med Jan Fredrik Karlsen etterfulgt av workshop med medlemmene. Andre del av fagdagen skulle gi innspill til strategiarbeidet til NAML og definere viktige saker for medlemmene framover.

Alvorlig markedssituasjon – hvordan påvirke?

NHO Byggenæringen stilte med administrerende direktør Nina Solli samt fagsjef for analyse, Jonas Blad Måøy og senior rådgiver for samfunnspolitikk, Beate Svenningsen. Gjennom hvert sitt innlegg fremhevet de ulike fordeler for

NAML å bli værende i NHO Byggenæringen. Solli understreket i foredraget sitt at krisen i byggenæringen oppleves som mer alvorlig enn på lenge, med et uvanlig høyt antall konkurser og et svært uforutsigbart marked. Hun gikk gjennom sentrale satsningsområder for arbeidsgiverorganisasjonen og fortalte hvordan de jobber med politikerne for å fremme viktige saker. Solli oppfordret medlemmene til å bruke rådgiverne de har tilgjengelig for ulike spørsmål, som juridisk bistand. Blad Måløys foredrag handlet om prognoser og hvordan man kan hente ut verdifull informasjon ut av målrettede statistiske analyser, som er hans hovedoppgave i organisasjonen. Han klarte langt på vei å framstille grafer og tall på forståelig vis, selv for de av oss som ikke elsker å tolke tall. Blad Måløy oppfordret medlemmene til å komme

med konkrete innspill til hva de ønsker å få hjelp til å analysere.

Svenningsen sto for det lengste og kanskje mest engasjerende foredraget. Hun beskrev seg selv og sine kollegaer i avdeling for politikk og bærekraft som «politiske rotter» i organisasjonen NHO, med lang erfaring med å jobbe aktivt med politisk påvirkning gjennom troverdig og målrettet lobbyvirksomhet. Fokuset hennes ligger nå hovedsakelig på rammebetingelser for bransjen og «Klimapartnerskapet». En sak som prioriteres høyt er konkretisering av naturavtalen, slik at politikerne kan bestille relevante tjenester fra bransjen. Svenningsen introduserte et digitalt opplegg der vi i salen kunne gi innspill via appen Mentimeter. Hun ba salen ta en kort diskusjon rundt bordet og svare på spørsmålene: «Hva er de største mulighetene og

Beate Svenningsen (senior rådgiver for samfunnspolitikk, NHO Byggenæringen).

Merete Bellingmo (daglig leder, sekretariatet NAML) innledet del to av fagdagen.

Jan Fredrik Karlsen.

truslene i bransjen?» Innspillene som kom inn via appen ble samlet i ordskyer. Ordskyene dannet bakgrunn for siste del av dagen – som var en workshop om veien videre for bransjen og NAMLs strategi fram mot 2035.

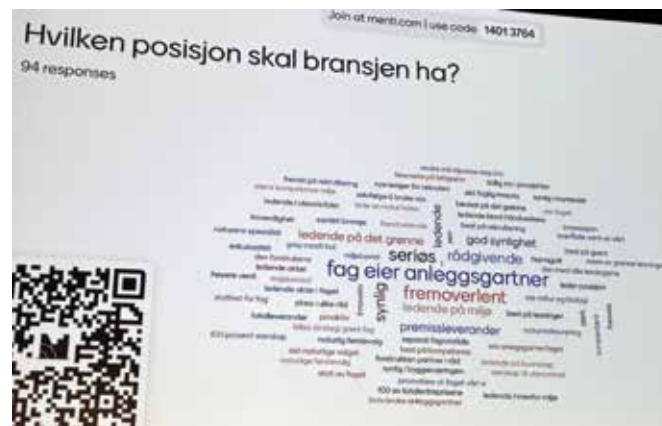
Strategi for NAML mot 2035

Etter Jan Fredrik Karlsens forrykende innlegg, med gode fortellinger og konkrete eksempler på alle fordelene ved godt arbeidsmiljø og det å samarbeide, innledet Merete Bellingmo neste bolk, som var en workshop. Hun framhevet Blågrønn faktor (BGF) og Lokal overvannnsdisponering (LOD) med regnbed og andre åpne overvannsløsninger som eksempler på satsninger som var blitt godt etablert i løpet av et tiår. Deretter ba hun forsamlingen tenke på hva man ønsker skal bli toneangivende for utviklingen for de neste 10 årene.

Hvert bord på rundt 5-8 deltagere dannet gruppe og der ble nye satsningsområder grundig diskutert. Gjennomgang fra hver gruppe, med oppsummerende stikkord, ga mange og varierte punkter. Noen av poengene som kom fram var: «NAML skal bli *Det grønne huset* ved å samle hele den grønne sektoren», «Anleggsgartnerne skal bli best på det grønne», «Må komme tidligere inn i prosjektene sammen med landskapsarkitektene og byggherre», «Kunnskapsdeling i bransjen», «Tilby balanse mellom arbeidsliv og familie/fritid», «Må oppfordre anleggsgartnerne til innovasjon»,

Ordsky av resultatet av deltagerens innspill til spørsmål stilt i foredraget til Beate Svenningsen.

Resultatet fra deltagerens innspill til spørsmål stilt i workshopen.

«Fokus på å nå fram med rekruttering – både av yngre og erfaren arbeidskraft», «synliggjøring av at vi jobber med et avgjørende for klima og miljø, ref. Nature-staurering» og «vi kan bruke 3-30-300 strategien som argument for jobben vi gjør». Innspill fra arbeidsøkten ble overført til appen Mentimeter og samlet i

ordskyer. Alle punktene vil bli dokumentert og oppsummert av NAML, og vil danne et solid grunnlag for videre strategiarbeid.

Fagdagen ble avsluttet med festmiddag og live-musikk. Og park & anleggs utsendte kan konstatere at anleggsgartnerne er en fest- og danseglad gjeng! ■

Perfekt klippet. Lavere kostnader. Mindre utslipp.

Øk produktiviteten og effektiviteten med hjelp av Husqvarna Automower®

– en enkel og kostnadseffektiv måte å klippe alle typer plener med perfekt resultat.
Med 30 års erfaring med robotgressklippere tilbyr vi et bredt utvalg av høyeffektive maskiner for profesjonell bruk. Automower® gir utmerkede resultater uansett hvor den brukes. Den jobber utrettelig og skaper perfekt klippede plener, samtidig som du får mer tid til andre oppgaver.

Rosemandel (*Prunus triloba* Lindl.)

Når rosemandel blir podet på en stamme, kan resultatet bli et lite tre med kompakt krone og et vell av rosa blomster i begynnelsen av mai. Men arten er nok mer kjent i norske grøntanlegg som en riktblomstrende busk med rosa vårflor.

TEKST OG FOTO: **OLE BILLING HANSEN**

Rosemandel hører, som det norske navnet sier, til underslekta *Amygdalus* (mandelgruppa) i den store slekta *Prunus*. Artene i denne gruppa har monopodiale langskudd og sideknopper med to tydelige biknopper.

På norsk blir rosemandel også kalt praktmandel, og arten kan ha virkelig praktfull blomstring, forutsatt at de mange blomsterknoppene ikke blir ødelagt i løpet av overvintringen.

Arten finnes viltvoksende i Kina. Der blir den en opptil 5 meter høy, tett forgreinet, løvfellende busk eller et lite tre. Hos oss blir plantene sjelden mer enn 2-3 meter høye. Greinene vokser stivt opprett, er mørkebrune og tett filthåret, men unge skudd er som oftest uten behåring. Bladene er 4-8 cm lange og eggformete til omvendt eggformete og ikke sjelden trelappete, noe artsepitetet *triloba* tilsier. De er uregelmessig dobbelt sagtannete, og undersiden har litt dunbehaaring.

Blomstringen kommer på fjorårskvist. Middeldato for begynnende blomstring i Ås er 26. mai, men enkelte år begynner blomstringen to til tre uker tidligere.

Blomstene hos rosemandel er fylte og kan se nærmest kunstige ut.

Rosemandel egner på steder hvor det bare er plass til et lite tre, som i en forhage.

Den rike blomstringen gjør at rosemandel også kan forsvare navnet praktmandel.

Blomstringen begynner om lag to uker etter løvsprett, det vil si før bladene har foldet seg særlig ut. Den varer i nær to uker. Blomstene sitter enkeltvis eller i par. De er 2-3 cm brede, fylte og rosa som mot avblomstring blekner til hvitt. Begeret er om lag 5 mm langt, uten behåring og med avrundete, grunne lapper.

Fruktsetting forekommer sjelden, når det utvikler seg frukter, er disse om lag 13 mm brede, røde, doggete og nærmest kuleformete. *P. triloba* var. *simplex* (s. = enkel) er villformen, som har enkle, små og rosa blomster. Planter med fylte blomster (*P. triloba* var. *multiplex*) er ikke kjent fra naturen.

Rosemandel ble innført til Europa fra Beijing av Robert Fortune i 1855. De småvokste trærne egner seg i forhager og på lune steder i hagen. Plantene trives best på kalkrik og godt drenert jord og bør stå solrikt for å blomstre rikt årvisst. De tåler dårlig lave vintertemperaturer, men i kjølig kystklima hvor vintertemperaturen ikke blir særlig lav, kan den klare seg til sone 5. ■

Kilder

Dirr, M.A. 2011. *Dirr's encyclopedia of trees and shrubs*. Timber Press, Portland London. 951 s. ISBN 978-0-88182-901-0

Krüssmann, G. 1978. *Handbuch der Laubgehölze*, Bd. III. Parey, Berlin og Hamburg. 496 s. ISBN 3-489-62222-7

Langeland, K. 1994. *Hagens vakreste busker og trær - løvfellende*. Schibsted. 232 s. ISBN 82-516-1511-9

Langschwager, L. (red.) 1997. *Havens planteleksikon - trær og buske*. 674 s. ISBN 87-7464-020-8 (Bind 2)

More, D.; White, J. 2005. *Trær i Norge og Europa*. Damm, Oslo. 831 s. ISBN 82-04-08517-6

Nyheter fra Bentzen

Totalleverandør av praktisk gravplassutstyr

Smarte løsninger

Gravvasestativ - flere modeller

Gravlyktstativ - flere modeller

 Bentzen

Tlf 69 24 49 40 / info@bentzenas.no / www.bentzenas.no

Deltagerne ga entusiastisk respons gjennom fagdagen.

Fagdagen til Norske Landskapsarkitekter – NLA i Stavanger

Temaet for fagdagen var «Energilandskap». Et av målene i NLA's kommunikasjonsstrategi er at landskapsarkitektene skal markere seg i energiomstillingen for å sikre at minst mulig norsk natur går tapt. I programmet for dagen står det at: «Fagdagen er satt sammen for å øke kunnskapen om det grønne skiftet, og synliggjøre hvordan energiestetikk igjen kan bli et begrep».

TEKST: **HANNE POLLEN** FOTO: **ANE GURO RØSÆG**

NLA's president Birgitte Hellstrøm innledet dagen med å rette fokus på det alvorlige bakteppet for fagdagens tema, med en pågående klima-, natur- og energikrise. Hun oppfordret landskapsarkitektene til å ta plass og innhente relevant kunnskap, for å styrke sin posisjon i det tverrfaglige landskapet som utgjør energilandskap. Og videre til å bruke sin faglige kreativitet, sans for

estetikk og evne til å få fram innovative idéer til å komme med gode løsninger på landskap for fornybar energi.

Kraftlandskap som kulturarv

Gjennom foredragene ble det dratt linjer tilbake til historiske energilandskap, som i dag kan være kulturhistoriske skatter, og vi fikk innblikk i nytenkende former for energilandskap og eksempler på nye

kreative designkonsepter. Dagens lengste foredrag sto den nederlandske landskapsarkitektprofessoren Sven Stremke for. Han fokuserte på design og kunst som viktige ingredienser for å planlegge for «kraftfulle landskap» for fremtiden. Med de 300 år gamle nederlandske vindmøllene som eksempel på energilandskap som kulturarv stilte han spørsmålet – Hvordan kan vi bygge energilandskap som kan bli

Sven Stremke fortalte om landsbyen Kenderdijk der vindmøllene er landemerker og har satt stedet på Unescos verdensarvsliste.

Tone Telnes viste og fortalte fra prosjektene reetablering av dammene Songa og Trolldalen.

til høyt skattede «kulturminner» etter tre år, heller enn å måtte vente til de er 300 år gamle? Stremke viste flere eksempler på hvordan energilandskap kan kombineres med møteplasser, turveier og inngå som flerfunksjonelle installasjoner, som f.eks. skyggetak for beplantning.

Minimering av inngrep og naturrestaurasjon

Brorparten av fagdagens foredrag handlet om strategier for å gi minst mulig avtrykk i naturen ved utbygging av energilandskap. Det ble vist flere konkrete prosjekter som eksemplifiserte løsninger for

å tilpasse energianlegg best mulig i naturen, gjennom riktig plassering og god terrengbehandling. Eksempler på gode prosjekter med reparasjon etter større landskapsinngrep, gjennom naturrestaurering, ble også godt dekket. Noen av foredragene omhandlet også metoder

PROFF KANTKLIPPER MED STOR REKKEVIDDE OG KAPASITET!

Kronos Extendo 610 er en oljedrevet kantklipper med en rekkevidde på hele 6,1 meter. Extendo kan du få med forskjellige klippenhoder - med kjetting eller med kniver. Kantklipperarmen styres ved hjelp av traktorens spaker eller ved hjelp av styresystemet LtCrane som finnes som ekstrautstyr.

Krever traktorvekt på 6.500kg og oppover. Kraftoverførings hastighet på 750-850 rpm.

Veldig godt egnet for kommuner og entreprenører som driver med proff kantklipping.

Spesialist i landskapspleie

Tlf: 74 14 76 00 / Mob: 917 27 606 / epost: info@forsentralen.no

SE VÅRE NYE NETTSIDER WWW.FORSENTRALEN.NO

Hans Christian Egeland loset oss gjennom dagen som en særdeles leken konferansier. Han bidro til underholdning med fengende musikk og dans. Med flere jakkeskift underveis, der jakka i gullamé kanskje utgjorde dagens høydepunkt.

Hilde Bruheim Johnsborg fortalte om sitt spesialfelt som er etablering av store inngrep i naturen. Hun viste et konkret vindkraftprosjekt og gikk gjennom hva hun som landskapsarkitekt har klart å gjennomføre i prosjektet.

Selve fagdagen ble avsluttet med debattsamtale med deltagerne – fra venstre: landskapsarkitekt Anna Leiknes, Matilde Anker, Bjørn-Inge Mydland og Åslaug Haga. Samtalen ble ledet av Line Oma (ikke på bildet).

Tønes sto for eksklusiv overraskelseskonsert.

Fest i staselige Victoria hotell, som er fredet og regnes som Stavangers eldste hotell.

for å få til målrettet planlegging for å fremme landskap i denne typen prosjekter. I foredragene ble det pekt på at god prosess er avgjørende for vellykket resultat og at landskapsarkitekten aktivt må melde seg på disse prosjektene slik at faget blir tatt med allerede fra oppstart. I mange prosjekter blir landskapsarkitekten uteglemt, men ønskes allikevel velkommen hvis de tar kontakt. Det handler om å være aktivt oppsøkende og komme med argumenter for at landskapsarkitektur må med. Viktigheten av tverrfaglighet gjennom hele prosessen, og befaringer på stedet underveis, ble understreket spesielt i flere av foredragene.

Begeistring

Det virket som at NLA's ambisjon om å inspirere og gi kunnskap om hva god landskapsarkitektur kan utgjøre for den grønne omstillingen slo til. Oppmøtet til fagdagen var stort og den fullsatte salen responderte med entusiastisk applaus gjennom dagen. Flere av deltagerne uttrykte sin begeistring og sa at de hadde fått styrket interesse for temaet.

Mange deltok på den guidede byvandring gjennom Stavanger, der man fikk oppleve og høre om byens gater og byrom i vårsola. Fest med tapas og underholdning på ærverdige hotell Victoria sørget for en flott avrundning av et vellykket arrangement. Som høyde-

punktet i underholdningen ble det overraskelseskonsert med selveste Tønes – til vill begeistring i salen.

Programkomitéen

Programkomitéen fra NLA Stavanger besto av: Marit Mong Søren, Marianne Berge, Else Dybkjær, Maria Braathen Langhelle, Pernille Eskeland Janssen, Imke Wojanowski, Hans Christian Egeland og Philip Arthur Nessa. NLA's president Birgitte Hellmann takket komitéen for den gode jobben med arrangementet og de ble belønnet med boka til Sven Strumke «Power of Landscape» og kraftig applaus og mange takk! fra salen. ■

www.ostcom.no

Østcom AS 62 81 46 00 | salg@ostcom.no

STIHL LANSERER NY KOLLEKSJON MED VERNEKLÆR

Stihl lanserer en ny kolleksjon med verneklær, designet for å møte behovene til både nybegynnere, ambisiøse forbrukere og profesjonelle brukere. Med seriene Function Core, Dynamic DuroTEC, Advance ShellTEC og FlexTEC tilbyr kolleksjonen alt fra grunnleggende beskyttelse til avansert ytelse. Kolleksjonen er utviklet for å gi brukerne maksimal fleksibilitet og tilpasning. – Ved å tilby verneklær på ulike nivåer gjør vi det enklere å jobbe både trygt og komfortabelt, sier Johan Ericsson, Product Manager Parts and Accessories i Stihl Norden. Er man ute etter en nybegynnermodell, er Function Core-serien mest aktuell. Serien består av jakke, bukse, selebukse og vernebukse. Med tilpassede materialer, lav vekt og god pusteevne er serien ideell for nybegynnere – for eksempel for de som eier skog, men ikke jobber med skogbruk på et profesjonelt nivå. Serien er et rimelig

alternativ, med refleksdetaljer for økt synlighet i arbeidet og er i tillegg vannavstøtende. Neste nivå i kolleksjonen er Dynamic DuroTEC-serien, som er designet for både den profesjonelle brukeren og den ambisiøse forbrukeren. Den har ekstra stretch, flere lommer og bedre bevegelsesfrihet for de som trenger mer funksjonalitet. Kolleksjonen omfatter en jakke, to bukser med sagesbeskyttelsesklasse 1 og 2, og selebukse – en praktisk buksemodell med seler og høy front som gir ekstra beskyttelse og komfort under lange arbeidsdager i skogen. For de mest krevende brukerne tilbyr Advance ShellTEC og FlexTEC-seriene moderne ytelse og holdbarhet. Serien inkluderer ShellTEC-jakken og FlexTEC-buksene, begge designet for å tåle tøffe arbeidsforhold med høy komfort. Jakken er laget av slitesterkt ShellTEC-materiale, noe som gjør den spesielt egnet for

vinterbruk og ekstreme værforhold. Buksen kombinerer slitestyrke med optimal bevegelse og er sydd med elastisk tråd for å minimere risikoen for at sømmer rakner under bevegelse og belastning. For ekstra beskyttelse har buksene en pustende flåttbeskyttelse rundt ankene, som holder uønskede insekter unna uten at det går på bekostning av ventilasjonen. Denne kombinasjonen av beskyttelse, bevegelsesfrihet og holdbarhet gjør ShellTEC- og FlexTEC-serien til det opplagte valget for profesjonelle skogsarbeidere og arborister.

Kilde: Pressemelding Stihl

OILQUICK LANSERER NYE HIGH FLOW HYDRAULIKKOBBLINGER

OilQuick har utviklet nye hydrauliske koblinger med høy flyt til sine hurtigfester og tiltrotatorer. De nye koblingene skal ha betydelig bedre flyt enn tidligere koblinger og skal være konkurransedyktige. De nye koblingene vil være tilgjengelige i størrelsene 1/4, 3/8, 1/2, 3/4 og 1 tommer og vil være klare for bestilling i kvartal fire i år. Ferdige OilQuick-produkter vil automatisk bli

utstyrt med de nye HF-koblingene så snart de er tilgjengelige. Koblingene vil også være tilgjengelig for bestilling som reservedeler. Den nye generasjonen HF-koblinger er fullt bakoverkompatible med OilQuicks gamle koblinger. Med høyere flyt oppnås flere fordeler: 1. Bedre ytelse – Øk ytelsen til HF-giret. 2. Jevnere drift – Presise og responsive bevegelser for maksimal kontroll. 3. Lavere driv-

stoffkostnader – Høyere oljestrøm betyr redusert drivstofforbruk. 4. Håndter større verktøy enkelt – Håndter store hammere, sakser og chrushers uten problemer. 5. Lengre verktøylevetid – Beskytt arbeidsverktøyene dine og reduser nedetiden.

Kilde: Pressemelding Oilquick

NYTT PISTOLGREP FOR Å SPARE KREFTER

Det er ikke lengre nødvendig å slite seg ut under høytrykksvasking. Med patenterte løsninger som automatisk holder avtrekkeren inne og spesialutstyr for enhver oppgave, har høytrykksvasking blitt både mer ergonomisk og effektiv. Gøran Grøtte Andreassen i Kärcher viser oss hvordan moderne teknologi gjør arbeidsdagen lettere for proffbrukere. For dem som jobber med høytrykksvasking daglig, er den konstante belastningen på hånden et velkjent problem. Kärcher har tatt tak i denne utfordringen med en unik, patentert løsning.

– Du trenger ikke klemme inn avtrekkeren. Du bare starter den, og så ligger den bare og hviler i hånda. Når avtrekkeren er gått på, er det vannet som holder den i avtrekk til den dras av igjen, forklarer Gøran hos Kärcher. Den nye pistolen har både avtrykk på forsiden og baksiden, og utnytter

rekylkraften på en helt spesiell måte. Dette er særlig nyttig ved langvarig bruk. – Brukerne er særs kreativ når det kommer til å slippe å holde inne avtrekkeren. Det blir i dag brukt strips og tau og alt mulig rart for å holde avtrekkeren inne når man blant annet vasker lastebilhengere, for brukerne blir så slitne i hånda. Men den problemstillingen slipper du her, sier Gøran. Sikkerheten er også ivarettatt. Hvis du skulle miste grepet på pistolen, stopper vannstrømmen automatisk.

Kilde: Blogginnlegg TOOLS

NOLA LANSERER NYTT UTVALG AV MØBLER FOR ELDRE

Nola har samlet et nøye utvalgt utvalg av møbler og produkter som på ulike måter fremmer bevegelse og aktivitet på sykehjem, i omsorgsmiljøer og på offentlige steder som parker. To av seriene som lanseres som aktuelle for dette utvalget er: *Cake/Sun/Dot Bord* med design av Monica Förster og *Access Sofa* som er designet av Veryday. *Cake/Sun/Dot* har hentet inspirasjon fra naturens mønstre, som snøens krystaller og solens stråler. Bordplaten og understellet er laget i laserkuttet metallplate og gjør at lyset

kan fanges og skape skygger med grafiske mønstre. Bordene kan produseres med forskjellige overflatebehandlingar. Access er en unik parkbenk tilrettelagt for eldre og funksjonshemmede. Benken er ergonomisk utformet og den er lett å komme seg ut av og gir en god støtte i ryggen. Access parkbenk er godkjent av Svane-merkets Husportal og miljøvurdert via Byggvarubedomningen og SundaHus (med oljet eik).

Kilde: Nyhetsbrev Nola (oversettelse park & anlegg)

BAHCOS NYE GENERASJON BATTERIDREVNE BESKJÆRINGSSAKSER

Bahcos nye batteridrevne beskjeringsaksler er utstyrt med børsteløse motorer og tilpasset elektronikk for best mulig kraft, kapasitet og hastighet. Beskjeringsakslerne er først og fremst beregnet for dem som arbeider i frukthager, parker og hager. Høykvalitetens stålskjær i SK5 (et høykarbonverktøystål) med polymerbelegg for lang levetid og høy rustbeskyttelse. Bahco presenterer nå tre batteridrevne sekatorer. Den minste modellen, BCL226-grensaksen, har i tillegg til de ovennevnte styrkene et progressivt snitt med to forhåndsinnstilte åpninger på skjæret (15 mm og 26 mm). Skjærestålet av høy kvalitet sikrer skånsom beskjeringsring av tynne greiner og vinranker. BCL226 leveres med to 10,8-volts Li-ion-batterier for opptil seks timers driftstid. Vekten er 920 gram, inkludert batteri.

Bahco BLC235 er en batteridrevet beskjeringsaksler for beskjeringsaksler av vinranker, busker og små trær. Beskjeringsakslen har et progressivt snitt med to forhåndsinnstilte åpninger av skjæret (18 mm og 35 mm), og på denne modellen kan også åpningsmålet justeres til ønsket klippekapasitet. Bahco BLC235 leveres med to 14,4 volts Li-ion-batterier som gir opptil seks timers driftstid. Vekten på beskjeringsakslen inkludert batteri er 970 gram. Bahco BLC240 er beskjeringsakslen for beskjeringsaksler av kjernefrukter og store prydrær. I likhet med BLC235 har denne beskjeringsakslen et progressivt snitt med to forhåndsinnstilte skjæråpninger. Klippeåpningene er på henholdsvis 27 og 40 millimeter, og åpningsstørrelsen skal kunne tilpasses optimalt til den aktuelle oppgaven. Bahco BLC40 leveres med tre 21,6 volts Li-ion-batterier

som gir opptil åtte timers driftstid, og vekten inkludert batteri er 1230 gram. – Våre tre sekatorer er utstyrt med et sterkt skjær i SK5, smidd i ett stykke for best mulig holdbarhet og redusert vedlikehold, sier Steffen Henriksen. Polymerbelegget gir bladene økt korrosjonsbestandighet og lav friksjon for lengre batterilevetid. Batteridriften gir fri bevegelse under beskjeringsring.

Kilde: Pressemelding Bahco

MAX POWER 38 CM GRESSTRIMMER FRA RYOBI FOR DET TØFFESTE UGRESSET

Med en kraftig motor, variabel hastighetskontroll og 38 cm klippebredde skal gresstrimmeren takle tett ugress og langt gress. Det justerbare bøylehåndtaket skal gi god balanse for komfortabel bruk. Den 2,0 mm doble tråden skal skjære seg enkelt gjennom vegetasjon. Med bump feed-mekanismen kan du raskt justere trådlengden for uavbrutt arbeid. Skulderstroppen er justerbar for å kunne gi maksimal komfort, slik at du kan jobbe effektivt

med liten belastning – uansett hvor stort oppdraget er. Max Power-serien skal dekke alt fra gressklipping og hekkklipping til batteridrevne invertere og snøfresere. Den gir null utslipp, lav vibrasjon og minimalt med støy i et lett og brukervennlig batterisystem.

Ryobi tilbyr 3-års garanti på sine batteridrevne verktøy.

Kilde: Pressemelding Ryobi

11 VERKTØY PÅ EN MOTORENHET OG SAMME BATTERI

En motorenhet, 11 forsatser og ubegrenset fleksibilitet. Milwaukee har utviklet en batteridrevet løsning som utfordrer bensindrevet hageutstyr. – Vi er forbi diskusjonen om batteridrevet utstyr ikke er kraftig nok. Den tiden er historie, sier Einar Lund-Zetterquist hos Milwaukee. Med Milwaukee M18 Utstyr til multimaskin får du én motorenhet der du kan koble på 11 forskjellige forsatser med et enkelt klikk. Det gir stor fleksibilitet og sparer betydelig med plass. – Dette multimaskinutstyret er kanskje ikke for storbrukere som går ut og trimmer gress en hel dag, men er

perfekt for en vaktmester som vedlikeholder flere bygårder. Man kan ha alt utstyret med seg i varebil og har dermed verktøy til alle oppgaver man skal utføre, sier han. Der man tidligere

måtte bruke et tungt 12-ampers batteri til krevende oppgaver, kan man nå få samme kraft – og vel så det – fra et mindre 8-ampers batteri. Et 12-ampers batteri lades nå fra 0 til 100 % på 50 minutter. Et 6-ampers batteri lader fra 0 til 80 % på 15 minutter. Alle Milwaukee-produkter bruker samme batteriserie. Verktøyene som kan koples på motorenheten er f.eks. gresstrimmer, kantskjærer, hekksaks, grensag, feietrommel, børstetrommel, kraftrydder, blåser, kultivator og gressaks.

Kilde: Blogginnlegg TOOLS

WINTERSTEIGER MED TØRKE- OG DESINFEKSJONSLØSNINGER FOR HAGE OG LANDSKAPARBEID

Ansatte innen hage- og landskapsarbeid utsettes daglig for varierende værforhold. Fuktighet, skitt og fysisk krevende oppgaver er en naturlig del av arbeidsdagen. Dette tærer ikke bare på arbeidsklær og utstyr, men kan også raskt føre til ubehagelig lukt og uhygieniske forhold. Wintersteiger Dry & Protect tørke- og desinfeksjonsskap hjelper bedrifter med å håndtere disse utfordringene. Ved hjelp av plasmateknologi blir arbeidsklær og utstyr ikke bare tørket og oppvarmet ved behov, men også desinfisert og lukt nøytralisert ved hver behandling. Winterstei-

gers systemer skal tilby: 1. Rask, skånsom og effektiv tørking, med utstyr som plasseres på innvendig ventilerte kleshengere og spesialdesignede dyser. 2. Desinfeksjon og luktfjerning ved hver behandling, med bruk av plasmateknologi i stedet for ozon, som skal sikre skånsom behandling av materialer og et trygt arbeidsmiljø. 3. Forlenget levetid på utstyr, med mindre behov for vask og rengjøring sparer både tid og ressurser.

Kilde: Wintersteiger pressemelding

PON RENTAL ÅPNER UTELEIEAVDELING I ROGALAND

Vi ser at markedet i Rogaland har potensial. Med større maskinpark, utvidet utleieteam og større messer i nærmeste tid, tror jeg at Pon Rental har gode muligheter til å skape nye relasjoner i området, uttaler Carina Hansen-Espeland, uleieselger hos Pon Rental. I 2007 ble Pon Rental etablert som uleieselskap. Firmaets historie startet i Rogaland i Sandnes hvor Pon Rental først etablerte seg. Nå er Pon Rental tilbake med fysisk avdeling i Sandnes, på samme lokasjon. Hansen peker på flere fordeler med å drive utleie her. Først og fremst har Rental allerede kjennskap til området og markedet i regionen, samtidig har de

nære samarbeidspartnere i området. Pon Equipment holder til i samme bygg og jobber tett sammen når det gjelder service, vedlikehold og reparasjoner på maskiner. Også Pon Energy Rental har lokaler i nærheten og har her supplerende utstyr. MEF (Maskinentreprenørenes Forbund) arrangerer i år MEFA messe i Stavanger, som er blant de største anleggsmessene i Rogaland. Her blir åpningen av utleieavdeling i Sandnes markert. Jeg gleder meg til å møte gamle og nye ansikter og tror det er en perfekt mulighet til å vise oss frem, sier Hansen-Espeland.

Kilde: Pon Rental pressemelding

Utstyr til fotball- banen

**Fokus på kvalitet
og sikkerhet**

- *QuickLift fotballmål = lett å flytte*
- *Linjeringsutstyr*
- *Ballfangernett*
- *Øvrig utstyr*

TF-Sport AS

Tlf: +47 913 46 167 - www.tfsport.no

E-post: post@tfsport.no

Fra innskuddene i **FAGUS Spørsmålsbank**

Taksering av skader på trær

Spørsmål:

Som forvalter av kommunale friområder har vi nå registrert mange skader på trær i gatemiljø i forbindelse med snøbrøyting. Skadene er utført av entreprenør, og dette kan eventuelt bli forsikringssak. Skadene er ikke av en slik art at utskifting av trær er aktuelt i første omgang, men skadene vil øke risikoen for fremtidige råteskader. Hvordan skal slike skader takseres, både den økte risikoen for skader, og eventuell utskifting av trær på et senere tidspunkt?

Svar fra Kristin Moldestad FAGUS-rådgiver innen trær:

Hei, skaden kan estimeres ved hjelp av *Norsk standard – verdivurdering av trær (NS 3846)*. Ved bruk av denne vil du få verdien av treet slik det var før skaden inntraff og verdien av treet med redusert levetid. Denne verdien kan benyttes som grunnlag for en eventuell bot.

Dere kan også sette bøter i kontraktene alå: 1) Skade inn til kjerneved som treet ikke kan klare å gro over og treet må felles: 50.000 kr - 100.000 kr avhengig av hvor det står og plantekostnader (Her er NS 3846 fin å bruke for å finne ut hva et nytt tre med etableringskostnader faktisk koster), 2) Skade som treet mest sannsynlig kan gro over: 10.000- 20.000 kr? 3) Liten barkskade: 5000 kr.

Eventuelt kan dere gi bonus, dersom ingen trær blir skadet - det er flere måter å oppfordre til mer skånsom kjøring nær trær. Jeg tror også at det er viktig å opplyse entreprenørene om verdien av trærne, som preventivt arbeid.

Bruk av marmordekker i offentlige anlegg

Spørsmål:

Vi jobber med et byrom der kulturhistorie er en veldig viktig del og ønsker derfor å utforske mulighetene for å benytte dekker vi ikke så ofte ser i uteanlegg her til lands. Kjenner du til erfaringer med bruk av marmordekker i offentlig byrom i Norge? Er det andre grunner enn tilgjengelighet til materialet som gjør det uaktuelt å bruke dekker av sandstein i (sør)Norge?

Svar fra René Kierstein FAGUS-rådgiver innen steindekker:

Grunnen til at vi ikke ser så mye til marmor eller sandstein i uteanlegg her til lands som dekke er de tekniske/geologiske egenskapene. Jeg kjenner kun til Operaen i Oslo, der det er brukt marmor som dekke.

Marmor er en metamorf bergart og er relativt mykt sammenlignet med granitt, basalt osv. Det medfører at trykk-

fastheten er relativt lav. Bøyestrekkefasthet er fra lav til middels sterk og skærer dermed heller ikke særlig høyt som egnet materiale. Begge egenskaper er relativt viktig utendørs hvor dekker utsettes for en del belastninger. En annen utfordring er friksjon på overflaten, marmor kan fremstå som glatt. Flamming, hugging osv. gir ikke samme resultat som på granitt. Glatte endeflater og underside vil også skape en utfordring med å friksjon/heft til både sette- og fugematerialer. Dette gjelder også ved bruk av løsmasser. Marmor tåler dårlig brøyting og det kommer fort kantskader.

Et "godt" eksempel på at marmor ikke fungerer optimalt i Norge er Operaen i Oslo. Marmoren har fått mange bruksskader, selv om arealene ikke brukes av kjøretøy. Platene av marmor viser mange avskalinger og ikke minst hårriss ved kantene og inne mot platen. For at marmoren skal tåle utemiljø, ikke minst i Norden, må materialet være fritt for sprekker og har jevn høy kvalitet. Der er også et problem. Norge har marmorforekomster, men etter det jeg vet er utnyttelsen svært begrenset.

Jeg hadde ikke anbefalt å bruke marmor utendørs som dekke uten videre. Det avhenger av hvordan arealet skal brukes. Elementer til pynt, sitteblokker osv. er derimot mindre risikofylt. ■

PARK OG
ANLEGGSMESSEN

Bli utstiller på Park og anleggsmessen

19. – 20. november, NOVA Spektrum

Med besøksrekord i 2024 og Kommunalteknikk som går parallelt, får du en unik mulighet til å nå nye kunder og bygge verdifulle relasjoner i din bransje!

4.382
besøkende

96%

av utstillerne ønsker
eller vurderer å
stille ut neste gang

77%

av besøkende er
beslutningstakere eller
påvirker innkjøp

78%

av besøkende har kjøpt
eller vurderer å kjøpe noe
de har sett på messen

96%

av utstillerne er godt
eller meget fornøyd
med de besøkende

Les mer og
bli utstiller

poga.no

Tall fra Park og anleggsmessen 2024

MEDARRANGØR:

NKF
Norsk Kommunalteknisk Forening

SAMARBEIDSPARTNER:

 naml

Fv. Anne Stine Solberg (Vea), Dorte Finstad (Vea), Line Stenbrenden (SOA), Grethe Bøhn Busterud (Vea), Lise Lotte Midthus (SOA), Arthur Sæmer Timraz (NTF), Hege Rikstad (SOA), Sidsel Bøckman (NTF) og Morgan Andersson (NTF). Foto: Magnus Nyheim

Unge gartnere løftes frem i nytt prosjekt!

Sammen med Norsk Gartnerforbund (NGF) besøkte SOA nylig Norges grønne fagskole – Vea for å diskutere gartnerutdanningens framtid og møte engasjerte elever.

TEKST: LINE STENBRENDEN

NGF har startet prosjektet "Videreføring av grøntnæringen til neste generasjon", med mål om å bygge et sterkt sosialt og faglig fellesskap for unge gartnere. Prosjektet skal inspirere flere unge til å velge en karriere i gartnerfaget. I den forbindelse ble SOA kontaktet av NGF for å finne en lærling til en ny arbeidsgruppe, som skal utvikle et nettverk for unge gartnere innen ulike deler av bransjen – som veksthus, friland, plante-skole, grøntanlegg, blomster, frukt, grønt og bær.

Lærling til ny arbeidsgruppe

Valg av kandidat falt raskt på Hanna Aellig Strandvold (29), lærling hos SOAs lærebedrift Agaia AS. Etter en kort samtale takket hun ja med entusiasme. Hanna var blant de aller første som signerte lærekontrakt i gartnerfaget gjennom SOA. – Det har vært en utrolig spennende reise. Faget er så stort, og det er mye jeg vil lære mer om! Men jeg har jo skjønnet at man aldri blir helt utlært som gartner. Så jeg prøver å ikke stresse, og heller gripe mulighetene for læring når de dukker opp. Hanna har tidligere vært elev ved Landbruk og gartnerutdanning ved Natur videregående skole, og viser et tydelig engasjement for faget: – Det var utrolig stas å bli med i arbeidsgruppen til NGF! Vi har ikke kommet så langt ennå, men bare det å være

Hanna sammen med instruktør Joacim Aasgaard Olsen fra Trepleiefirmaet Lilleby AS, under kurset Sikker tilkomst og arbeid i trær. Foto: Kristine Marcegård

i gang føles skikkelig bra. Jeg har savnet et faglig nettverk som dette, og det har vært tema i mange samtaler tidligere – så det er fantastisk at Norsk Gartnerforbund nå har tatt initiativet!

Læringskole og faglig støtte

SOA har vært godkjent lærebedrift i gartnerfaget i litt over ett år. På spørsmål om hvordan det har vært å være lærling, sier Hanna: – Jeg er veldig fornøyd med læringskolen. Av totalt åtte uker ble tre gjennomført i samarbeid med Vea. Vi ble godt mottatt – både der og hos bedriftene vi besøkte under befaringsene. Det oppstod et sterkt samhold og et godt læringsmiljø i vår «lille» gartnergjeng på 15 personer. Hanna trekker også frem SOAs fagkonsulent Hege Rikstad som en viktig støtte-spiller: – Hege har vært en trygg og kunnskapsrik veileder – og et forbilde for flere av oss.

Praktisk erfaring og drømmer for framtiden

Hanna jobber i dag i vedlikeholdsavdelingen hos Agaia i Drammen. – Nå fjerner vi grus fra plener rundt om i kommunen – en viktig del av vårarbeidet. Vi rydder også bort rester av prydgress og stauder og klargjør bedene for våren. Utover våren skal jeg få være med på planting og etableringsskjøtsel ved det nye sykehuset i Drammen. Det blir spennende!

På spørsmål om fremtidsdrømmer sier hun: – Læringskolen har virkelig vist oss hvor stort og mangfoldig gartnerfaget er. Jeg trives veldig godt med å jobbe ute og ha varierte oppgaver, men synes også det er spennende med produksjon av grønnsaker og blomster. Jeg har tidligere jobbet på to gartnerier, og trivdes godt både i drivhus og med kundekontakt. Det viktigste for meg er å få en jobb der jeg kan bidra positivt til lokalsamfunnet – og til en mer bærekraftig fremtid for bransjen. Jeg gleder meg til å se hva veien videre bringer – både for meg og andre gartnerlæringer. ■

Tore Aakerholt under oppfølgingsmøte med Hanna. Hege deltok også. Foto: Hege Rikstad

www.seim.no

Totalleverandør av trær, busker og stauder til ditt prosjekt!

Seim Trær og Planter AS

Veslemona 176 - 1850 Mysen
Tlf: 69 81 93 80 – post@seim.no

E-plante®

Skifte i ledelsen for Massey Ferguson i Norge

Fra 1. mai 2025 tar Emil Herrebrøden over rollen som ny sjef for Massey Ferguson i Norge. Emil er 44 år gammel og bosatt på Bjørkelangen. Han er oppvokst på et småbruk i Høland, der Massey Ferguson har vært et naturlig førstevalg på gården i over 50 år. Han har hatt en lang karriere innen salg og ledelse, hvor han i 17 år har jobbet i Bertel O. Steen, primært rettet mot næringsmarkedet. De siste fem årene har han vært salgssjef for Peugeot varebiler i Norge.

Selv om Emil har hatt en karriere i bilbransjen, har han alltid hatt en sterk tilknytning til landbruket gjennom familie, venner og oppvekstmiljø. Da muligheten for en rolle i Eikmaskin dukket opp, falt brikkene raskt på plass.

Han ser nå frem til å bli en del av Massey Ferguson-teamet og bidra til å utvikle merkevaren videre i Norge. - Jeg er veldig glad for at jeg har fått muligheten til å bli en del av Massey Ferguson og Eikmaskin og bidra til Eiksenteret og det norske landbruket. Jeg ser virkelig frem til å bli kjent med både produktene, menneskene og nettverket i Eiksenteret over hele landet, uttaler Emil Herrebrøden. Med denne overgangen markerer Eikmaskin et viktig generasjonskifte i Massey Ferguson-teamet i Norge. Med Emil Herrebrøden på plass ser selskapet frem til å videreføre arbeidet med å styrke Massey Fergusons posisjon i det norske landbruket.

Kilde: Pressemelding Massey Ferguson

- Kvalitet og design siden 1999 -
GRAVLYKTAN I ASARUM AB

Kirketorget AS
Tlf 99 88 77 50
www.kirketorget.as

HOLDBARHET

Alle produkt er produsert lokalt i Sverige

KVALITET

Det benyttes kun holdbare materialer som stål og glass

DESIGN

Produkter med et tidløst design

vxtr

Følg oss på:

Bruk

www.vxtr.no

når du planlegger

**STAUDER
VILLFLORA
NORSKE LØVTRÆR**

@REIERSØL PLANTESKOLE

NONA[®]

Vi holder minnene stødig – selv når tælan prøver å vippe dem!

Frost og tele kan gjøre at gravsteiner vipper eller velter. Vi sørger for at de står trygt og verdig – uansett vær og årstid.

I Oslo sikrer vi nå en rekke fredede gravminner på oppdrag fra kommunen.

Har du et gravminne som trenger solid støtte? Ta kontakt.

...med tryggheten du ikke ser

Monuscrew – vår patenterte jordforankring gir gravminner en langsiktig sikring mot velting og hæververk, uansett vær og grunnforhold.

Telefon:
90209924

gravminnesikring

gravminnesikring.no